

EL COOPERATIVISME LLIBERTARI COM A EINA DE TRANSFORMACIÓ SOCIAL: EL CAS DE LA “COOPERATIVA INTEGRAL CATALANA”

TREBALL FINAL DEL MÀSTER EN ECONOMIA SOCIAL

(COOPERATIVES I ENTITATS NO LUCRATIVES)

INSTITUT UNIVERSITARI D'ECONOMIA SOCIAL I COOPERATIVA (IUDESCOOP)

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA – ESTUDI GENERAL

VNIVERSITAT DE VALÈNCIA

AUTOR: ANTONIO YAGÜE AVIÑÓ

TUTOR: MIGUEL ÁNGEL GARCÍA CALAVIA

VALÈNCIA, DESEMBRE DE 2013

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ	7
1.1 JUSTIFICACIÓ	8
1.2 OBJECTIUS	13
1.3 METODOLOGIA	14
1.4 ESTRUCTURA DEL TREBALL	14
 2. L'ANARQUISME I LA SEUA ECONOMIA	 17
2.1 ANTECEDENTS	18
2.2 CONCEPTUALITZACIÓ	20
2.3 SISTEMA DE VALORS	23
2.4 PRINCIPIS ECONÒMICS	26
2.5 MODELS ECONÒMICS	27
a) Mutualisme	29
b) Col·lectivisme	30
c) Comunisme llibertari	31
 3. EL COOPERATIVISME	 35
3.1 ORÍGENS I GESTACIÓ	36
3.2 DEFINICIÓ, VALORS I PRINCIPIS	39
 4. RELACIONS ENTRE ANARQUISME I COOPERATIVISME	 45
4.1 UN RECORREGUT HISTÒRIC EN EL MARC DEL MOVIMENT OBRER I DE L'AUTOGESTIÓ	46
4.2 ANARCOCOOPERATIVISME	51
a) El cooperativisme en els clàssics anarquistes	51
b) Joan Peiró i altres anarco-cooperativistes	52
c) El Cooperativisme des de l'òptica de la C.N.T. actual	56
4.3 EXPERIÈNCIES HISTÒRIQUES DE COOPERATIVISME LLIBERTARI	57

5. LA COOPERATIVA INTEGRAL CATALANA	61
5.1 GESTACIÓ	62
5.2 OBJECTIUS, CARACTERÍSTIQUES, FILOSOFIA	63
5.3 PRINCIPIS GENERALS / VALORS	65
5.4 ESTRUCTURACIÓ INTERNA	67
a) Tipus de socis	67
b) Xarxa Territorial	68
c) Funcions, Comissions	70
d) Àmbits d'Activitat	71
e) Naturalesa dels projectes	76
5.5 FUNCIONAMENT	78
a) Pla econòmic	78
b) Pla polític	81
6. CONCLUSIONS I DISCUSSIÓ	83
6.1 CONCLUSIONS	84
a) Què, Com i Per a Qui	84
b) Correspondència amb els valors de la filosofia anarquista i la seua vessant econòmica	86
6.2 DISCUSIÓ	87
6.3 ALTRES REFLEXIONS	89

“...‘economic democracy’ has not simply meant ‘workplace democracy’ and ‘employee ownership’. Many workers, in fact, would like to get away from their factories if they could and find more creative artisanal types of work, not simply ‘participate’ in ‘planning’ their own misery. What ‘economic democracy’ meant in its profoundest sense was free, ‘democratic’ access to the means of life, the counterpart of political democracy, that is, the guarantee of freedom from material want. It is a dirty bourgeois trick, in which many radicals unknowingly participate, that ‘economic democracy’ has been re-interpreted as ‘employee ownership’ and ‘workplace democracy’ and has come to mean workers’ ‘participation’ in profit sharing and industrial management rather than freedom from the tyranny of the factory, rationalized labor, and ‘planned production’ which is usually exploitative production with the complicity of the workers”

Murray Bookchin¹

1 Municipalization: Community Ownership of the Economy, originalment publicat en *Green Perspectives*, No. 2, February 1986, disponible en <http://libcom.org/library/municipalization-murray-bookchin>

CAPÍTOL 1. INTRODUCCIÓ

“No n’hi ha prou, però, de criticar el capitalisme i queixar-se dels danys que genera. Necessitem una comprensió coherent d’una alternativa i de com arribar-hi.”

Erik Olin Wright²

2 Conferència en la Facultat de Ciències Socials de la Universidad de Buenos Aires en 2009. Transcripció disponible en: <http://sociologicahumanitatis.wordpress.com/2009/10/11/conferencia-de-olin-wright-en-argentina-sociologia-uba/>

1.1 JUSTIFICACIÓ

És fàcilment constatable que a dia de hui el sistema capitalista està passant per un dels seus pitjors moments quant a suport de l'opinió pública -si més no als països més rics, especialment els europeus- i açò és degut bàsicament a que des de l'any 2008 estem vivint la situació econòmica més difícil per a la majoria de la població. Però amb una simple mirada conscient i no amnèsica a la història dels últims dos segles podem concloure que les desigualtats econòmiques i altres de les seues disfuncions formen part de la pròpia dinàmica del capitalisme, que les ha fomentades des del seu sorgiment. Si bé pel que fa a la producció s'ha mostrat com a un màquina generadora d'una gran riquesa material, és fàcil trobar importantíssims arguments que anul·len el valor d'aquest fet, especialment si considerem que com a espècie humana no podem obviar les consideracions ètiques de la justícia i la responsabilitat. Només apuntarem els més importants d'aquests contra-arguments, suficients en la nostra opinió per a enderrocar el mite capitalista³.

Per una part, tenim la qüestió de la distribució de la riquesa, que no és simplement desigual -cosa que podria ser en alguna mesura acceptable si les possibilitats de partida de tota persona foren iguals i tota diferència en el seu rendiment poguera atribuir-se al seu esforç intencional-, sinó directament injusta. Teòricament, el principi capitalista de distribució es basa en l'aportació que fa l'individu al sistema productiu: quant més, quantitativament i qualitativa, s'aporta, més recompensa, normalment en termes diners, es rep. I sense parar-se a pensar-ho dos voltes pareix un criteri raonable per a maximitzar els esforços individuals i així assolir la capacitat productiva màxima del sistema.

Però en la pràctica és evident que hi ha un bon nombre de factors diferencials que defineixen les possibilitats d'una persona de contribuir al procés productiu més enllà de la intensitat en que s'esforce per fer-ho: socioeconòmiques (principalment la classe social en que s'inscriu l'individu, amb les diferents oportunitats de formació, relacions socials, etc. que comporta), però també polítiques (com la nacionalitat),

3 Per a una crítica més completa però bastant sintètica, pot servir l'exposició que fa Erik Olin Wright al capítol 3 del seu llibre *Envisioning Real Utopias* (2010)

biològiques (com poden ser la salut o la força física), psicològiques (per exemple la intel·ligència), demogràfiques (l'edat),... Aquest fet suposa una desigualtat de partida i per tant una injustícia que pot reduir enormement la capacitat d'una persona per a obtenir una renda suficient per a assegurar-se les condicions de vida que considerem mínimament dignes per a un ésser humà. I si no fora pel seu dramatisme no caldria recordar que per a dos tercers parts de la humanitat això significa tota una vida de misèria, patiment crònic o inclús mort per inanició o malalties fàcilment curables. Un document de treball d'un organisme tan poc sospitós d'anticapitalista com UNICEF presenta les devastadores xifres i les qualifica clarament:

“Las enormes asimetrías en la distribución del ingreso (...) son signos de injusticia social. (...) vivimos en un planeta donde, en su conjunto, el quintil más rico de la población disfruta de más del 70 % del ingreso total en comparación con un exiguo 2 % para el quintil más pobre (...). Vivimos también en un mundo en el que más de ocho millones de niños pequeños mueren cada año (unos 22.000 al día), y la mayoría de sus muertes son prevenibles (...). El hambre, la malnutrición y la falta de agua potable segura contribuyen a al menos la mitad de la mortalidad infantil, y su incidencia está altamente concentrada en los quintiles más pobres. La urgencia de abordar estas desigualdades no puede ser mas urgente”⁴

Per tant el resultat és un repartiment de la riquesa que, allunyant-se de l'equitat dels criteris del mèrit i l'esforç, premia els posseïdors de certs privilegis i els col·loca en una posició més privilegiada encara per a continuar rebent una major recompensa, en un cercle viciós, un pervers bucle retroalimentat en el que els números tapen les vides humanes sacrificades. És la progressiva concentració de capital que Karl Marx va pronosticar en el primer volum de la seua pionera anàlisi del sistema capitalista, publicat originalment el 1867, malgrat que aquest es trobava en una fase encara relativament primerenca del seu desenvolupament.

I també, clar, està l'assumpte de la sostenibilitat. Un sistema econòmic que basa la creació de riquesa en el crèdit està condemnat a créixer de forma contínua per fer front al deute, i aquest creixement perpetu és, per lògica, senzillament impossible

4 ORTIZ, Isabel i CUMMINS, Matthew: *Desigualdad global: La distribución del ingreso en 141 países*.

Document de Treball sobre Política Econòmica i Social de la Divisió de Polítiques i Pràctica d'UNICEF, 2012, pp.49-50

quan els recursos dels que es disposa són limitats, i sempre ho són. Es podria argumentar que la futura impossibilitat d'un sistema de continuar per una línia no és en sí mateixa un argument d'invalidació del sistema, donat que teòricament sempre hi haurà l'opció de canvi fins a un moment abans del col·lapse, en el nostre cas fins un segon abans d'extraure l'última gota de petroli, d'arrasar l'última hectàrea de massa forestal o de contaminar l'últim aqüífer. Però aquí a més de comprometre les possibilitats de supervivència dels nostres descendents, i per tant de pura continuïtat de la nostra espècie, hi ha un problema qualitatiu, de les condicions que lleguem als nostres descendents, el que converteix la qüestió tècnica en una qüestió moral. Que siga possible obtindre un aparell electrònic o una peça de roba -produïts a deu mil kilòmetres de distància, amb un greu impacte mediambiental i manufacturat per infants que han de vendre la seua força de treball en condicions de semi-esclavitud per a poder portar un plat d'arròs blanc a casa-, per un preu menor dels diners que acceptem per dues hores de treball en els països més rics no és un fet gratuït; les externalitats tenen l'altíssim cost d'un planeta que en dos segles ha patit un deteriorament ecològic més que important, un més que perillós desequilibri de les condicions atmosfèriques i una gran augment de les desigualtats econòmiques.

Des d'aquest punt de vista, resulta no només imprescindible sinó directament urgent la substitució del model capitalista per altre no sustentat en l'explotació de persones i recursos naturals ni insensible a les consideracions ètiques en el subministrament dels bens més bàsics per a la supervivència. És per això que en un moment com aquest, en el que la injustícia del sistema econòmic imperant es mostra de forma més evident que mai, els principis i valors del model microeconòmic cooperativista podrien tindre molt a dir en la generació d'un sistema econòmic complet, perquè, a colp d'ull, ofereixen una alternativa més justa i sostenible.

Però seria ingenu pensar que un canvi de paradigma tan central en l'estructuració d'una societat com el que estem plantejant és possible sense importants implicacions en la resta dels principals àmbits de l'organització social, especialment el polític. En paraules de Kropotkin:

“Cada fase económica de la vida conlleva su propia fase política, y es imposible trastocar las bases de la actual vida económica, la propiedad privada, sin el

correspondiente cambio de las bases de la organización política”⁵

Així, de la mateixa forma com a cavall entre els segles XVIII i XIX en els països més avançats del planeta es va anar produint, de forma gradual però bastant simultània, la irrupció del capitalisme industrial i dels sistemes polítics que coneguem com democràcies parlamentàries, en el nou context polític-administratiu dels Estats-nació i establint entre ells una relació probablement interactiva, podem pensar que la substitució del capitalisme per algun sistema econòmic basat en el cooperativisme hauria d'estar acompanyada de canvis de tipus polític acords a la seua concepció de l'ésser humà i conseqüentment de l'ordre social desitjable.

És aquí on entra en escena l'anarquisme o socialisme llibertari⁶ -termes que no són sinònims purs però que emprarem indiferenciadament per ser aquest un treball d'exploració inicial amb una exigència de profunditat limitada- com a model de filosofia política i social, com a matriu generadora de les estructures polítiques i econòmiques d'una societat. I és que hi ha una evident correspondència directa entre bona part, si més no, dels principis generals de l'anarquisme, més enllà de la seua formulació concreta, i els propis del cooperativisme: l'autogestió com a eix central, però també la lliure associació o adhesió, la participació directa en els assumptes comuns, l'horitzontalitat en la presa de decisions o la responsabilitat social i mediambiental.

De cap manera pot considerar-se casual aquesta similitud si pensem que ambdós moviments assoliren -un en la pràctica econòmica i/o laboral com a mitjà de subsistència, l'altre més en el pla teòric com a ideal de societat- un primer grau de desenvolupament en un mateix context socio-històric, el de l'Europa occidental de la

5 KROPOTKIN, Piotr: *Anarco-comunismo: sus fundamentos y principios*. La Malatesta, Madrid, 2010, p.70

6 Malgrat que la d'*anarquisme* és la denominació més comuna, *socialisme llibertari* aporta una major càrrega informativa en sí mateixa, en situar el concepte dins de la família del socialisme i oposant-lo, però, al de tipus autoritari o estatista, més propi del marxisme polític. De fet l'amplitud del sentit etimològic del mot anarquisme com a absència de govern o d'Estat ha permès que haja estat invadit per una corrent ideològica tan distant, si no oposada en la seua vessant econòmica, com l'anarco-capitalisme. Cosa que també està succeint en la llengua anglesa amb el terme *llibertari*, i pel caràcter de *lingua franca* d'aquesta està començant a estendre's a la resta de llengües en contacte amb ella, entre les quals el català i el castellà.

primera meitat del segle XIX, i en resposta a un mateix procés socioeconòmic, com és la industrialització, i les noves dures condicions de vida que aquesta imposava a una gran majoria de la societat.

No obstant, les relacions entre ells no han respost sempre al que podia esperar-se considerant aquestes coincidències, i els pensadors de l'àmbit anarquista ja des dels seus mateixos orígens han estat dividits entre, per una part, els qui seguint la línia de Robert Owen i amb l'exemple paradigmàtic de Rochdale han considerat el cooperativisme com *“una forma de transformació gradual, que pot permetre l'harmonia entre les classes i transformar el capitalisme des de dins, evitant per tant la lluita de classes”*, per altra els qui *“veuen imprescindible, arribats a un determinat moment, l'expropiació / recuperació dels mitjans de producció en mans de la classe capitalista per part de la classe obrera”*, considerant-lo com un mur de contenció reformista i per tant contrari al pretés procés revolucionari, i en punt intermedi, els qui *“defensaren un cooperativisme no interclassista i anticapitalista”* com els socialistes utòpics⁷.

Evidentment, més enllà del reconeixement acadèmic al que aspira aquest estudi hi ha també al darrere motivacions personals més profundes. Almenys, una relacionada amb la adscripció ideològica pròpia, i algunes més amb percepcions de la realitat que afecta els dos moviments que s'hi relacionen.

En primer lloc, no crec que siga honest, per més que l'ortodòxia acadèmica ens parle de la neutralitat del coneixement científic, ocultar el meu compromís vital amb la generació de processos de transformació social envers a una societat sense jerarquies de poder, qualsevol que siga la natura d'aquest, una societat que garantisca l'equitat al seus membres impedit les diferents formes de dominació -econòmica, política-jurídica-administrativa, moral, cultural,...- amb que les classes privilegiades sotmeten a les populars per a mantindre les desigualtats, i amb elles les diferències de poder.

Quant a les consideracions basades en la percepció de la realitat, trobe que malgrat que l'ideal anarquista és quasi universalment elogiat, la seua proposta no és

⁷ PEÑALVER, Anna (2012): Breu història del cooperativisme, en VV.AA.: *Fer el salt: cooperativisme i economia solidària. Aproximació, orientacions i experiències actuals*. Virus Editorial, Castelló, pp.25-6.

suficientment coneguda i sí, en canvi, rebutjada per utòpica, irrealitzable, i els seus partidaris massa vegades criminalitzats per actuacions de violència política en resposta a situacions d'una continuada opressió amb conseqüències molt més dramàtiques.

Per la seua part, considere que el cooperativisme ha estat desnaturalitzat per les diverses instàncies de poder, que han minimitzat el seu potencial de transformació social per a convertir-lo en una mera vàlvula d'escap de la pressió cap a la justícia social.

I és per aquestes raons, potser més alguna inconscient, que la fi última d'aquest treball és la d'aportar la meua en la cerca d'un model socioeconòmic adient a un model de societat socialista llibertària.

1.2 OBJECTIUS

És justament la ambigua relació de la qual parlàvem el que vol contribuir a aclarir el present treball, analitzant la correspondència entre un cooperativisme amb vocació llibertària i un model de societat que es corresponga amb els principis de la filosofia anarquista mitjançant el cas d'un moviment activista de transformació social amb forma jurídica cooperativa compromès amb la superació del sistema capitalista com és la Cooperativa Integral Catalana (C.I.C.).

Perseguint aquest objectiu, l'estudi es plantejarà dues qüestions relacionades. Per una part, analitzarem com respon el model socioeconòmic de la C.I.C. a les qüestions bàsiques d'un sistema econòmic, val a dir:

- què produir?, o siga, quins bens i serveis han de produir-se i en quina quantitat,
- com produir?, és a dir, qui serà el responsable del procés, quins recursos, mitjans i tècniques s'empraran,
- i per a qui produir?, o com es distribuiran els bens i serveis entre el conjunt de la població.

I, en segon lloc, estudiarem quina és la relació de la proposta econòmica de la C.I.C. amb la ideologia anarquista i els seus models econòmics. Concretament:

- en quin grau es correspon amb els principis propis de l'anarquisme, tant aquells de caràcter genèric (acció directa, antiautoritarisme, associació voluntària, suport mutu...) com els de l'esfera econòmica (propietat col·lectiva dels mitjans de producció, autonomia en la gestió, gestió democràtica...)
- i quins elements recull dels models econòmics clàssics proposats pel pensament llibertari al s.XIX: el mutualisme, el col·lectivisme i el comunisme llibertari.

1.3 METODOLOGIA

En aquest àmbit, el treball està format per dos blocs clarament diferenciats.

Els capítols 2, 3 i 4 formen una exposició teòrica generada a partir d'una revisió bibliogràfica de la literatura corresponent als temes tractats en cada un d'ells, que servirà per a justificar l'interès del nostre objectiu i contextualitzar la relació entre els moviments anarquista i cooperativista.

Quant al capítol 5, en el que es fa una descripció de la C.I.C., la informació ha estat extreta de dues fonts:

- la consulta de la seua documentació (estatuts socials, actes d'assemblees, guies informatives i altres tipus de documents), d'accés lliure (només amb registre d'usuari) en la xarxa virtual pròpia del moviment (<https://cooperativa.ecoxarxes.cat/>)
- l'observació participant en una estància durant set setmanes de 250 hores de col·laboració a AureaSocial, seu de les oficines dels serveis comuns de la C.I.C. (gestió econòmica, comunicació, coordinació, a més d'altres comissions), en compliment de les Pràctiques Externes requerides com a part del programa del propi màster del qual el present estudi és el Treball Final.

1.4 ESTRUCTURA DEL TREBALL

Després d'aquesta introducció en que hem tractat de justificar la utilitat d'aquest treball i presentat els objectius i la metodologia, als capítols 2 i 3 farem un breu revisió dels orígens i una presentació de les bases filosòfiques dels moviments anarquista i cooperativista, respectivament, amb especial atenció en el primer cas a

les principals escoles econòmiques que s'han teoritzat dins de l'anarquisme.

En quart lloc, ens ocuparem de les relacions entre anarquisme i cooperativisme des de diverses perspectives: un recorregut històric en el marc comú del moviment obrer; la interpretació que s'ha fet del cooperativisme des d'algunes figures i perspectives anarquistes (que hem anomenat anarcocooperativisme); i també les principals experiències, o quasi podem dir tentatives, de posar en pràctica aquest cooperativisme llibertari.

En el capítol cinquè farem una descripció de la Cooperativa Integral Catalana, parant atenció a aspectes com la gestació, la seua filosofia, els objectius, l'estructura que presenta, el seu funcionament,

I per últim, el capítol 6 estarà dedicat a les conclusions a que es puga arribar responnent a les nostres preguntes d'investigació, una discussió que tinga en compte l'opinió sobre el tema d'altres autors i altres possibles conclusions que puguem extreure del nostre treball.

CAPÍTOL 2. L'ANARQUISME I LA SEUA ECONOMIA

“Vayamos tras el hombre nuevo, trepemos animosos por los abruptos riscos; que la fe, sin embargo, no nos ciegue hasta el punto de olvidar que no hay un término para el desenvolvimiento humano; que el ideal se aleja tanto más cuanto más a él nos aproximamos; que la cima, en fin, es inaccesible”

Ricardo Mella⁸

“...dijo [Fernando Birri, director de cine argentino] que la utopía está en el horizonte, y dijo:

- Yo sé muy bien que nunca la alcanzaré, que si yo camino diez pasos, ella se alejará diez pasos, cuanto más la busque menos la encontraré, porque ella se va alejando a medida que yo me acerco.

Buena pregunta, ¿no?, ¿para qué sirve? Pues la utopía sirve para eso, para caminar.”

Eduardo Galeano⁹

8 MELLA, Ricardo: “Obras completas. Ideario” (Toulouse, 1975), pág. 68, cit. en García Moriyón, Félix: *Del socialismo utópico al anarquismo*, Terramar Ediciones, Buenos Aires, 2008, pág. 119.

9 Entrevista en el programa *Singulares* de TV3 emés el 23 de maig de 2011, disponible en <http://www.youtube.com/watch?v=GaRpIBj5xho>

2.1 ANTECEDENTS

Des del propi sorgiment de les societats humanes, l'anhel de llibertat i la lluita contra les diferents formes de desigualtat han sigut una constant, i en moltes ocasions s'han arribat a posar en pràctica formes socials seguint aquestos criteris.

Com diem, fins i tot en èpoques tan remotes com el paleolític superior i el neolític s'ha trobat evidència empírica (Eisler, 1987) d'un tipus de societats europees, denominades gilàniques, basades en la igualtat de sexes i l'absència de jerarquies i autoritat. I en escoles filosòfiques encara llunyanes com el taoisme xinès i les dels cínics, estoics i hedonistes de l'Antiga Grècia trobem que diversos autors, com Lao-Tse o Zenó de Cítion, ja expressaren idees o actituds que hui en dia considerariem de caire anarquista (Rocker, 1938).

Segles després, podem trobar més antecedents llibertaris en moviments de tipus religiós -com els de la *stregheria* i del Lliure Esperit a l'Edat Mitjana, o els dels anabaptistes i dels protestants inconformistes ja al Renaixement- o d'altre tipus, com el comunisme medieval, els *levellers* i els *diggers* a l'Anglaterra del s.XVII. En el marc del reformisme religiós i social del segle XVI a Europa també hi van jugar el seu paper obres com *Utopia*, de Thomas More, que presenta la visió d'una societat igualitària, o l'assaig d'Étienne de La Boétie "*Les politiques de l'obediència: el discurs de la servitud voluntària*" on es qüestionava perquè les persones obeïen les regles.

Però veritablement els corrents filosòfics que abonaren el terreny per a que germinara la teoria socialista llibertària varen ser els de l'Humanisme, la Il·lustració i, en última instància, el socialisme utòpic.

La doctrina humanista va aportar la seua perspectiva antropocèntrica front al teocentrisme anterior, com també el pacifisme i l'optimisme sobre la condició humana.

Amb la Il·lustració arribaren el racionalisme, l'idealisme i l'individualisme, així com també la recerca d'un sistema social i polític basat en els principis de llibertat,

igualtat i fraternitat que va desembocar en la Revolució de 1789. D'entre els autors il·lustrats destaca la contribució de Rousseau, de qui molts autors anarquistes arreplegaren les idees de bondat i innocència primitives i les teories d'educació racional.

A finals del s.XVIII trobem els precursors més directes de les primeres formes de socialisme. Un d'ells és Babeuf, en qui es fixarien pocs després els socialistes utòpics per la seua defensa de l'abolició de la propietat privada i del dret d'herència, com també de la col·lectivització de la terra i la seua distribució igualitària. I més encara William Godwin, a qui es considera l'autor de la primera publicació anarquista de la història (*Justícia Política*, 1793), encara que el terme no va ser utilitzat fins unes dècades més tard; en ella Godwin mostrava la seua confiança en la capacitat de perfeccionament moral de l'individu, la creença en que les accions malignes són produïdes per condicions socials corruptes, de forma que si aquestes es modificaren es podria acabar amb la maldat humana.

Ja entrat el s.XIX hi va començar a haver un grup d'autors que, en resposta a les dures condicions de vida que portava l'industrialisme i el liberalisme per als qui no posseïen mitjans per a la subsistència propis, aposten per una progressiva i pacífica transformació de la societat, molts d'ells amb la creació de comunitats ideals, organitzades segons principis democràtics i amb unes relacions socials i econòmiques basades en l'equitat. Les granges cooperatives de Robert Owen i els falansteris de Charles Fourier, són els exemples més coneguts, i en la seua vessant econòmica, tant productiva com de consum, constitueixen organitzacions similars a les cooperatives.

Aquest moviment va ser posteriorment denominat per Engels com socialisme utòpic amb una intenció despectiva i, en síntesi, va posar de manifest la falta de correspondència entre la justícia social que declarava perseguir el liberalisme i la realitat que el propi liberalisme contribuïa a mantindre. A diferència del pensament socialista posterior, però, no té en compte el paper de la lluita de classes en la història, la qual cosa provocà que no passara de ser un moviment elitista, allunyat de les masses obreres.

No obstant això, els utopistes van ser els primers a plantejar molts dels postulats que

definiran bona part del moviment obrer fins als nostres dies: l'internacionalisme, l'intervencionisme de l'Estat, la lluita armada revolucionària o el propòsit de transformació del model social. A més, les experiències dutes a terme per Owen y Fourier suposen l'antecedent més proper del cooperativisme modern.

Finalment, el naixement oficial de l'anarquisme té lloc amb l'obra de Pierre-Joseph Proudhon, qui va utilitzar per primera volta els termes d'anarquia en un sentit positiu i d'anarquista per a identificar-se amb tot un corrent de pensament, trencant amb la connotació negativa amb que s'utilitzaren ambdós mots durant la Revolució Francesa.

2.2 CONCEPTUALITZACIÓ

La procedència etimològica del terme anarquia és el vocable grec *anarchos*, format pel prefixe *an-* ("sense") més *archos*, ("governant", "dirigent"), i el seu significat més exacte podria ser per tant el d'absència de govern. No obstant, siga més per aquest ús acabat d'esmentar, anterior a la seua formalització com a corrent integrada de pensament, o per una hegemonia cultural contrària als seus interessos, a l'imaginari col·lectiu ha calat molt més la idea que l'anarquia consisteix a una situació de desordre, d'absència de normes, en una espècie d'anòmia social. A aquest malentès, tot s'ha de dir, ha contribuït el culte al nihilisme i al caos propi del moviment *punk*, d'inspiració declaradament anarquista i per a moltes persones la seua principal referència.

La diferència entre les dos interpretacions és substancial. De fet, la gran majoria dels anarquistes no reneguen en absolut de la necessitat d'un ordre, d'unes normes, d'unes estructures organitzatives (i només en el cas dels corrents més individualistes, que són els que no encaixarien en l'etiqueta de socialisme llibertari, hauria de matissar-se aquesta afirmació), sinó de tota llei o tota estructura imposades per instàncies externes, alienes a la comunitat de persones afectades per ella, que no deriven directament de la seua voluntat i que no respecten la diversitat individual. En l'ordre anarquista el que es rebutja és qualsevol forma de dominació i cadascú pot actuar amb plena llibertat de consciència, que equival a dir, amb total autonomia però també assumint tota la responsabilitat del actes propis.

L'anarquisme és, en essència, una filosofia social i política que considera que el valor suprem de l'experiència humana és la llibertat, que interpreta en la seua màxima extensió; no només com l'absència de tot tipus de coaccions que limiten l'expressió (tant simbòlica com factual) de la voluntat pròpia -en el concepte negatiu de llibertat-, sinó també com l'existència de les condicions que asseguren la capacitat d'obrar en funció de la mateixa -és a dir, la seua concepció positiva¹⁰-, integrant les dues formes de entendre el terme en un concepte unívoc amb aspectes diferents però complementaris. Per tant, des de la perspectiva del socialisme llibertari no s'entén la llibertat sense una igualtat real d'oportunitats.

Conseqüentment amb la pròpia idiosincràsia crítica i antidogmàtica de la filosofia anarquista no s'ha mai establert un decàleg o manifest doctrinal ni s'ha seguit al peu de la lletra els ensenyaments de cap ideòleg¹¹. No obstant això, els posicionaments teòrics dels múltiples d'autors que han contribuït a la literatura de l'anarquisme poden ser agrupats en dues grans categories relacionades amb les vessants de la llibertat de les quals acabem de parlar.

Una de les categories és l'anarquisme de tendència individualista, que bàsicament ressalta la necessitat de la llibertat negativa i s'oposa absolutament a les institucions de control social, entre les quals consideren l'Estat com la més important, però també altres com l'Església (i no tant la religió en sí mateixa). Quant a la economia, la major part d'autors individualistes defensa la propietat privada dels mitjans de producció i la lliure competència en el mercat, acceptant la conseqüent desigualtat en la distribució de la riquesa, i en aquesta línia s'inscriu la proposta mutualista.

En canvi, el major pes en termes numèrics i de rellevància històrica del socialisme llibertari recau en els corrents de caràcter col·lectivista, també anomenats anarquisme social, societari o comunitari, que destaquen la necessitat de les

10 En aquestes concepcions de la llibertat no s'ha d'entendre la negativitat i la positivitat en un sentit valoratiu sinó en el d'absència i presència, respectivament. Per a aprofundir en el tema vegeu l'obra d'Isaiah Berlin *Quatre assajos sobre la llibertat* (*Four essays on liberty*, 1969, revisada i ampliada en *Liberty*, 2004, ambdues en Oxford Univ. Press), que recullen les idees que va presentar públicament en la seua conferència de 1958 titulada "Two Concepts of Liberty".

11 Òbviament, la redacció en aquest punt està expressament pensada per a fer palès el contrast amb la tradició política marxista.

relacions socials per al desenvolupament individual i la nostra realització com a persones, donant preponderància, per tant, a la faceta positiva de la llibertat. En el terreny econòmic, hi ha el convenciment que la desigualtat social té les seues arrels en la propietat privada dels mitjans de producció, i seria eliminada (en gran part, si més no) amb la implantació dels models econòmics col·lectivista o comunista, que abolirien tal dret.

Oposant-se a totes les formes jeràrquiques d'organització i a tot tipus de dominació, els anarquistes, i amb especial èmfasi els més propers al pol col·lectivista, rebutgen les democràcies liberals capitalistes, principalment per no complir amb la llibertat positiva en permetre l'explotació econòmica encara que atorga a totes les persones la igualtat teòrica davant la llei. Però també estan en contra, especialment els més individualistes, dels règims autoritaris perquè violen la vessant negativa de la llibertat amb la verticalitat de les seues estructures de poder i control, inclús si són de tipus socialista i cobreixen les necessitats humanes bàsiques o asseguren unes condicions materials de vida dignes.

No voldria acabar aquesta presentació de l'anarquisme sense fer notar que, malgrat que l'anarquisme sol ser acusat pels seus detractors de ser una filosofia desfasada i quimèrica, producte de l'idealisme romàntic del s.XIX, les seues idees són un important referent en molts dels corrents de pensament i moviments socials de l'actualitat (bona part d'ells impulsats per la revoltes de 1968, on la utopia llibertària va ser ben present); els millors exemples són probablement l'ecologisme i el feminisme, però en moltes altres lluites socials actuals les idees anarquistes també juguen un paper notable, com la del dret a la diversitat sexual, l'antiracisme, el pacifisme i l'antimilitarisme, l'educació lliure, el laïcisme, la sobirania alimentària, l'okupació, l'indigenisme, el moviment antiglobalització o altermundista, els d'alliberament de diversos tipus (sexual, animal,...) o d'altres més localitzats geogràficament com el de *los sin tierra* en el Brasil, el *zapatisme* i el *neozapatisme* mexicans, el 15-M espanyol o l'*Occupy* estatunidenc, però els dos casos mostrats semblen suficients per a comprovar que l'anarquisme no és (només) cosa del passat.

2.3 SISTEMA DE VALORS

La filosofia anarquista, malgrat la seua amplitud, profunditat i riquesa de matisos, pot condensar-se en uns pocs valors que, lluny de configurar una doctrina a obeir, actuen com a referents per a interpretar la realitat social factual i alhora com una brúixola assenyalant el rumb cap a l'ideal. Amb la llibertat com a valor final, hi trobem uns grup de valors instrumentals primaris, més bàsics, (l'equitat, la solidaritat i el compromís o implicació directa), d'on es deriven el seguit de valors de segon nivell que conformen el complex univers del socialisme llibertari.

La **LLIBERTAT**, com hem vist en la conceptualització de l'anarquisme, és l'objectiu suprem, i per això tota organització o institució social ha de ser d'**associació voluntària**, tant en el nivell individual per a ser-ne integrant, com en el interorganitzacional, donant lloc al **federalisme** (o confederalisme) com a model de construcció social (política, econòmica,...) de baix cap a dalt i sempre regida per la voluntat de les bases. En les relacions interpersonals no es pot tampoc restringir la llibertat individual, cosa per la qual l'**antiautoritarisme** serà inevitablement un tret de tot tipus d'anarquisme. La **sobirania popular** és intransferible, cap instància aliena (i l'Estat sempre ho és, per més que s'atorgue la representació de la classe treballadora com va fer el comunisme soviètic) pot tindre capacitat de decisió sobre els assumptes públics, cosa que legitima la **desobediència civil** front a lleis dictades per l'elit política; en les qüestions amb un abast col·lectiu (però no general), seran totes aquelles persones la llibertat de les quals resulte afectada per la decisió les qui hi prendran part; quan, en canvi, l'actuació d'una persona no afecte el seu entorn social el respecte a la llibertat individual ha de ser absolut. És el que entenem per **autonomia**.

Però el pensament anarquista, al contrari que el liberal, no entén que pugui haver una veritable llibertat sense la seua vessant positiva, és a dir, si no hi ha una **EQUITAT** que garantisca la igualtat d'oportunitats. La lògica queda ben expressada amb la famosa expressió "el poder corromp" (i s'ha d'interpretar com poder *sobre altres*), d'ací que es rebutge tota jerarquia. L'**horitzontalitat** és l'únic ordre legítim i s'han de fomentar la **descentralització** i l'estructuració en xarxa dels elements de tot sistema social. Igualment, **no** es permet la **discriminació** de persones no basada en fets de la seua responsabilitat (mai per qüestions no elegides com les biològiques,

d'orientació sexual o de creences), i per a que la igualtat siga *de facto* i no només formal, jurídica, això implica l'abolició dels drets d'herència i a la propietat privada, que perpetuen situacions de desigualtat i obrin així la porta a l'explotació en forma de treball assalariat.

Si l'equitat suposa el *hardware* del sistema social llibertari o, en altres paraules, l'ingredient estructural de la seua recepta cap a la llibertat, hi calen dos ingredients més, ja de tipus funcional, a mode d'aplicacions de *software*, que determinen el tipus d'accions permeses per a arribar, o apropar-se, a l'ideal, actuant com a criteris de comportament.

Un d'ells és la **SOLIDARITAT**, la consciència de pertinença a un mateix cos social, els òrgans del qual han de practicar la **cooperació** i el **suport mutu** per a que funcione correctament la globalitat de l'organisme. La interiorització d'aquests dos valors permetrà que les vies de resolució dels conflictes obeïsquen a una lògica de responsabilitat més contextual que personalista, de **justícia restaurativa** i no punitiva. Interpolada al pla macrosocial, la solidaritat queda convertida en una mena d'**internacionalisme** en el que la cooperació i el suport mutu són practicades entre les diferents comunitats humanes (o persones que les integren) sense reconèixer la noció política de nació.

I l'altre element necessari per a fer funcionar l'ideal anarquista de societat és el que podem denominar **COMPROMÍS** o **IMPLICACIÓ DIRECTA**, que requereix assumir personalment, **sense delegar**, exercint la responsabilitat pròpia en tots aquells assumptes que afecten la nostra vida i assumint les conseqüències, mitjançant la **participació** en els seus processos d'acció i decisió. L'**acció directa**, amb els recursos a l'abast i sense representants ni burocràcies, serà per tant el mètode d'actuació preferible front a les situacions d'opressió, i podrà prendre formes de pressió (vaga, sabotatge, resistència passiva o activa, ocupació de centres de treball, intimidació, boicots...), siguen legals o no i amb un ús de la força variable, com de construcció d'alternatives, que poden passar per la creació d'ateneus, centres socials, empreses cooperatives, escoles lliures i altres molts tipus de projectes autogestionats. Aquest impuls a la participació i a l'acció determina la necessitat de l'**apoderament**, procés pel qual les persones o les comunitats augmenten les seues capacitats en termes econòmics, polítics o socials.

Altres d'aquests valors que hem anomenat de segon nivell no es deriven d'un únic valor primari sinó de una combinació d'ells, fet que els dona una major rellevància, com és el cas de la democràcia directa o **assemblearisme**, conseqüència tant de l'equitat com de la implicació directa en l'esfera política, o de l'**autogestió**, que combina la sobirania popular en l'administració d'una organització exercida pels seus membres amb la seua participació directa, autònoma i horitzontal, és a dir, amb la seua implicació, lliurement i equitativa.

Per la major part dels detractors del socialisme llibertari, el seu sistema de valors peca de *bonisme* i és per tant utòpic. Encertada o no, en aquesta crítica queda reflectit l'optimisme antropològic de la concepció anarquista de l'ésser humà, deutora de la tradició *rousseauniana*, segons la qual partint d'una natura benevolent les persones es tornen egoistes i insolidàries quan l'estructura i el funcionament d'una societat permeten i/o causen la injustícia perpetuant la desigualtat d'oportunitats i establint jerarquies de poder (formals o factuais) que donen possibilitat a l'opressió i *l'explotació de l'home per l'home*.

Aquesta confiança en el potencial humà té importants implicacions en l'àmbit de l'educació, que seguint valors com l'horitzontalitat, l'autonomia i l'apoderament... substituirà la figura de docent per la d'acompanyant amb la funció de facilitar unes relacions entre l'infant i el seu entorn social lliures i no dirigides, fent protagonista l'individu del seu propi comportament i les conseqüències que ocasione, de forma que s'estimula així el seu sentit de la **responsabilitat**. L'objectiu és el desenvolupament social i moral de la persona, i no tant l'adquisició de coneixements sobre el món ja establerts, entenent que la curiositat connatural a l'espècie humana la portarà a experimentar i construir-los per sí mateix, sense acceptar acríticament concepcions preconcebudes i rebutjant tot tipus de dogma, i d'ahí el seu caràcter anticlerical. Quant a les persones adultes, a les que una educació directiva (i dirigida sempre pels poders estatal, econòmic i/o cultural per al manteniment de l'*status quo*) ja ha *programat* per a l'acceptació natural de les desigualtats i la invisibilització de l'opressió, la finalitat perseguida mitjançant el treball d'ateneus i publicacions serà la *desprogramació* per a abastir el lliurepensament.

2.4 PRINCIPIS ECONÒMICS

Encara que la pròpia natura de l'anarquisme siga antidogmàtica i la seua doctrina impulse la lliure experimentació per a establir la forma idònia de les estructures socials, per a poder incloure una corrent econòmica dins del seu corpus teòric ha d'acomplir lògicament un principi bàsic acords amb els seus valors.

D'aquesta forma, les teories econòmiques anarquistes s'oposen frontalment al valor capitalistes de la competitivitat i el lucre, com també a la centralització i a la propietat pública (estatal) gestionada per elits de qualsevol tipus i no directament per les persones usuàries, característiques pròpies de les economies de planificació central. Així mateix, tampoc accepten la subordinació de les relacions laborals jeràrquiques i el treball assalariat, trets que trobem en ambdós sistemes.

Un dels principis ineludibles és el **rebuig** del dret **a la propietat privada dels mitjans de producció**, que substituïda per la possessió o dret d'ús genera automàticament una redistribució de la riquesa molt més equitativa. I amb l'absència de propietaris de terres, fàbriques i maquinària no hi ha lloc a les relacions laborals jeràrquiques ni al treball assalariat, que és sempre explotació. Tota aquella persona que treballa es converteix automàticament en propietària del valor que crea, inclosa la plusvàlua, de la qual en el sistema capitalista es beneficia el patró.

D'ací es deriva que "la propietat és un robatori", i per tant els mitjans de producció hauran de socialitzar-se per a donar accés lliure a la seua -utilització. La possessió col·lectiva, gestionada cooperativament en interès de la comunitat, substituirà a la propietat privada amb ànim de lucre.

Un segon element obligatori que ha de recollir una escola econòmica per a formar part del socialisme llibertari és l'**autogestió**, de vegades denominada control obrer o, en paraules de Proudhon, "democràcia industrial". Aquest concepte té dos importants implicacions.

- per una part, l'autonomia de tota iniciativa econòmica, que no podrà estar sotmesa a cap tipus d'autoritat externa: ni econòmica (per a la qual cosa la propietat privada havia d'abolir-se) ni política (donat que ja no hi existiria l'Estat)
- i també la seua gestió democràtica per part de totes les persones que hi formen part, sense possibilitat de jerarquies, amb un repartiment igualitari del poder de

decisió baix la fórmula de “una persona, un vot”; i per democràcia s'entén la de tipus directe, assembleari, en la que els càrrecs són revocables en tot moment i el seu mandat és imperatiu.

En tercer i últim lloc, les relacions laborals han de ser equilibrades i per tant **no s'accepta el treball assalariat**, en el qual la part desposseïda dels mitjans de producció està en posició d'inferioritat en veure's per a la seua subsistència forçada a vendre al preu que dicte el mercat laboral la seua força de treball a la part propietària, que roba part del producte del treball d'aquella en apropiar-se de la plusvàlua.

2.5 MODELS ECONÒMICS

En qüestions econòmiques, el pensament socialista llibertari no ha defensat un únic sistema en particular, sinó que, al llarg de la seua història, ha plantejat diversos models. Però prèviament, alguns anarquistes primerencs realitzaren algunes aportacions teòriques puntuals i experiències a escala local, entre els que podem destacar les de Godwin, Stirner i Warren, que configuraren un *background* sobre el que es anirien desenvolupant-se posteriorment les diferents escoles econòmiques.

William Godwin, pensant en una economia basada en l'agricultura i l'artesanía, va suggerir que cada productor posara a la lliure disposició de la comunitat el seu excedent, i igualment podria consumir de l'excedent de la resta de productor segons les seues necessitats.

Max Stirner, va denunciar l'origen artificial de la propietat privada, que “existe por la gracia del Derecho. El Derecho es su única garantía, porque poseer un objeto no es ser necesariamente su propietario” (p.256) i que per tant només és possible gràcies a la protecció de l'Estat como a garant de la llei mitjançant el monopoli de la violència.

I Josiah Warren va idear un sistema de pagament mitjançant certificats de les hores treballades que podien canviar-se en les botigues de temps (*time stores*) locals per productes que havien costat de produir un temps equivalent, i va posar-lo a prova creant una d'aquestes botigues a Cincinnati. L'èxit de l'experiment va impulsar Warren a establir colònies basades en aquest sistema, com l'anomenada *Modern*

Times.

En aquest context, sorgiren tres models teòrics clàssics destacables, en realitat poc més que esbossos, que vistos en perspectiva cronològica podem considerar un progressiu allunyament de les concepcions del sistema hegemònic capitalista, com passos endavant, sinó salts, en el repte de dissenyar una economia alternativa que impedira “l'explotació de l'home per l'home” i permetera així la seua emancipació de poders heterònoms:

- en un primer moment trobem el *mutualisme proposat per* Proudhon, negant la propietat privada dels mitjans de producció però acceptant la seua possessió individual i la lliure competència en el mercat;
- més tard va predominar el *col·lectivisme* defensat per Bakunin, que a més de la propietat privada rebutja també el mercat lliure i adopta el lema “de cadascun/a segons la seua capacitat; a cadascun/a segons els seus actes”
- i posteriorment hi serà el *comunisme llibertari o anarco-comunisme*, representat per Kropotkin, que suposa un pas més enllà reformulant la segona part de la màxima col·lectivista per a atorgar “a cadascun/a segons les seues necessitats” i abolint per tant el salari.

Alguns autors afegeixen com a corrent econòmica l'*anarcosindicalisme*, que a més del seu objectiu de defensa de la classe obrera el sindicats anarquistes van pretendre jugar un paper central d'organització econòmica de la societat. En la meua opinió, aquest seria més bé una tàctica, donat que els seus militants persegueixen en realitat un dels models acabats de presentar, majoritàriament el comunisme llibertari encara que l'inicial impulsor de l'anarcosindicalisme, el propi Bakunin, fora partidari del col·lectivisme.

Existeixen, també algunes altres propostes més actuals en l'entorn de l'anarquisme, però la seua rellevància és bastant limitada en comparació amb les clàssiques. Entre elles destaca el Parecon (Participatory Economics, o Economía Participativa) de Michael Albert y Robin Hahnel, que es basa en una planificació decidida per procediments participatius en els consells de productors i consumidors, i on el treballador cobraria un salari en funció del seu esforç i sacrifici.

a) Mutualisme

Un dels considerats pares de l'anarquisme Pierre-Joseph Proudhon, va ser el primer en fer una proposta de model teòric alternatiu a un capitalisme encara en trànsit des del predomini de l'activitat agrària i artesanal cap al de la industrial. El seu període de major influència va abastar les dècades centrals del s.XIX.

Els seus elements clau són dos: la competència en un mercat lliure i la seua famosa asseveració de que “la propietat és un robatori”, malgrat que aquesta màxima no s'aplicarà al producte del treball propi, siga en forma monetària o transformat en béns de consum.

El mutualisme, per tant, s'oposa radicalment al concepte de propietat privada de la terra i dels mitjans de producció, i només reconeix el dret, col·lectiu o fins i tot individual, de la seua possessió, encara que de forma sempre condicionada, a la utilització dels mateixos. No renega, però, del mercat, on els productors, siguen de forma autònoma o associats en cooperatives, hauran de confrontar-se, rebent en funció de la seua competitivitat.

Proudhon entén que el treball és la única font de riquesa, cosa per la qual no considera legítimes altres tipus de rendes. Pens a més tant que tothom té dret a ser remunerat pel producte del seu esforç aplicant la Teoria del Valor-Treball, que defensa que en tot intercanvi, siga d'objectes o de serveis (i ací queda inclòs el treball com a prestació de serveis laborals), hauria d'haver una equivalència entre els elements intercanviats en termes de “quantitat de treball necessària per a produir-los” i per tant elimina la possibilitat del lucre.

En suma, els mutualistes entenen que la igualtat d'oportunitats derivada de la prohibició de la propietat privada de la terra i els mitjans de producció i l'absència d'intervencionisme estatal promourà la competència en un mercat lliure on els intercanvis tendiran a ser equitatius.

Altres elements que configuren el model mutualista són:

- la voluntarietat de participar d'ell, fet que per una part s'espera del treballador per l'avantatge de rebre tot el fruit del seu treball, i no ser explotat mitjançant l'apropiació capitalista de la plusvàlua, i per l'altra del consumidor pels preus més baixos en no existir el lucre

- la creació del “Banc del Poble”, que tindrà com a principal objectiu atorgar finançament a través de crèdits gratuïts, o més exactament amb l'interès mínim per a cobrir les despeses d'administració

En una valoració global del model, el mutualisme configura una estratègia reformista de substitució del capitalisme.

b) Col·lectivisme

En una fase ja d'un major desenvolupament industrial va sorgir dins del moviment socialista llibertari un nou model de la mà d'altre dels seus autors clàssics, Mikhail Bakunin, i en general tot el sector antiautoritari de la Primera Internacional. El seu període de major dominància va ser bona part de l'últim terç de segle.

El col·lectivisme advocava també per l'abolició de l'estat i de la propietat privada dels mitjans de producció, i aquestos passarien a ser col·lectius, però a diferència del que proposaven els mutualistes estarien controlats i gestionats pel conjunt de components de l'organització productora o de la comunitat, ja no per l'individu o grup d'ells que els posseïren.

Els col·lectivistes entenien que aquest canvi de titularitat hauria de ser per la força, mitjançant la revolta de la classe obrera, i una vegada aconseguida la col·lectivització els salaris serien determinats democràticament, normalment en proporció a l'esforç i a la qualitat del treball aportats per cadascú, impedit així el sorgiment d'una classe ociosa.

D'aquesta manera, encara que amb matisos, el col·lectivisme conserva el règim del salari, i el seu principi bàsic és: “De cadascun/a segons la seva capacitat; a cadascun/a segons els seus actes”, justificant-ho amb l'argument de que l'oblit d'aquesta norma no només implicaria una injustícia envers els “millors treballadors” sinó també una disminució de la producció total. No obstant, molts dels anarquistes col·lectivistes pensaven que, passat un temps, quan la producció haguera augmentat i el sentit de comunitat enfortit suficientment, els diners desapareixerien i l'economia evolucionaria cap al comunisme on no hi hauria necessitat de mesurar les aportacions a la producció i el consum de cada membre de la comunitat.

c) Comunisme llibertari

En un context d'imparable expansió de l'imperialisme i el colonialisme, d'internacionalització del capital i de sorgiment dels trusts i monopolis, va plantejar-se l'anarco-comunisme. Piotr Kropotkin va ser el seu principal representant, encara que els qui primerament formularen la proposta varen ser integrants de la secció italiana de la Primera Internacional. Aquest sistema econòmic serà el més influent dins de l'anarquisme des de finals del s.XIX.

El comunisme llibertari, al igual que el mutualisme i el col·lectivisme, propugnava l'abolició de l'estat i de la propietat privada, i com aquest últim també del mercat lliure, però va més enllà en defensar la desaparició dels diners.

El seu principi bàsic és: "De cada un/a segons la seva capacitat, a cada un/a segons les seves necessitats", i conseqüentment els seus partidaris volen eliminar completament qualsevol forma de salari: no només la terra i els mitjans de producció han de ser comuns, sinó també el producte, i el criteri de distribució ve donat per les necessitats de cada membre de la societat i no pel seu poder adquisitiu.

Contradient als col·lectivistes, que consideren imprescindible que cada persona rebi una part una contraprestació proporcional al seu esforç en la producció, els comunistes llibertaris responen que tot producte és fruit d'un procés col·lectiu, de la cooperació d'una pluralitat d'agents socials presents i passats, i com que no es pot mesurar la part que correspon a cadascun d'ells tota forma de distribució serà inexacta i per tant injusta.

A més de l'obra de Kropotkin, un dels llibres de referència de l'anarco-comunisme és "L'ABC del comunisme llibertari" d'Alexander Berkman, que utilitzaré per a exposar la lògica d'aquesta proposta econòmica pel seu estil senzill i didàctic. En forma de conversa amb alguna persona desconixedora de la doctrina, Berkman aborda les qüestions clau de la mateixa, rebutjant en primer lloc la Teoria del Valor-Treball:

"¿Pero por qué no dar a cada uno según el valor de su trabajo?', preguntas. Porque no hay modo alguno de medir ese valor. (...) Nadie puede decir de forma real el valor de un objeto. (...) El carpintero y el albañil han de formarse antes de que puedan hacer su respectivo trabajo, pero tú no te fijas en esos años de aprendizaje

cuando los contratas para algún trabajo. También hay que tener en cuenta la habilidad y la capacidad personal con que cada obrero, escritor, artista o médico ejerce su trabajo. Y esto es un factor puramente individual, personal. ¿Cómo vas a calcular su valor?

Es por esto que el valor no puede determinarse. El mismo objeto puede ser muy valioso para una persona y no valer nada o valer poco para otra. Y puede valer mucho o poco para la misma persona, pero en épocas diferentes. (...). Por eso, el valor real de una cosa no puede establecerse, es una cantidad desconocida."¹²

I després exposa l'argumentació que sosté tot el model en un sol paràgraf:

"El intercambio de productos por medio de precios conduce a hacer beneficios, a sacar provecho y a la explotación, en una palabra, a alguna forma de capitalismo. Si acabas con las ganancias no puedes tener un sistema de precios, ni ningún sistema de salarios o de pagos. Eso significa que el intercambio deberá ser acordado según el valor. Pero como el valor es incierto o no asegurable, el intercambio debe ser, en consecuencia, libre, sin un valor 'igual', ya que éste no existe. Dicho de otro modo, el trabajo y sus productos deben ser intercambiados sin precio, sin ganancia, libremente, de acuerdo con la necesidad. Esto conduce, lógicamente, a la propiedad común y a la utilización colectiva. Lo cual es un sistema sensato, justo y equitativo, y se conoce bajo el nombre de comunismo."¹³

Conscient dels dubtes que aquest raonament suscita en una mentalitat *no comunista*, Berkman els resol un per un:

"¿Pero esto supone entonces que todos participaríamos por igual? –preguntas–. El hombre inteligente y el estúpido, el competente y el incompetente, ¿todos lo mismo? ¿No habrá ninguna distinción, ningún reconocimiento para los más hábiles?"

Permíteme que te pregunte yo, amigo mío: ¿condenaremos al hombre cuya naturaleza no ha sido dotada tan generosamente como la de su vecino, más fuerte o más talentoso? ¿Añadiremos tal injusticia a la situación de inferioridad física en que lo ha situado la naturaleza? (...).

No hay nada tan peligroso como la discriminación. En el momento en que empiezas a discriminar al menos capaz, estableces condiciones que engendran insatisfacción y resentimiento, incitas a la envidia, a la discordia y al enfrentamiento. Tú consideras

12 BERKMAN, Alexander: El ABC del comunismo libertario. Eds. Júcar, Madrid, 1980, pp.171-2

13 *Ibidem*, p.172

brutal privar a los menos capaces del aire y el agua que necesitan. ¿No debería aplicarse el mismo principio a las demás necesidades del hombre? (...).

El modo más seguro de que cada uno lo haga lo mejor que pueda no es discriminándolo, sino tratándolo en pie de igualdad con los demás. Ése es el incentivo y el estímulo más eficaz. Es justo y humano.

'¿Pero qué harás con el gandul, con el hombre que no quiere trabajar?', pregunta tu amigo.

(...) no existe eso que llaman holgazanería. Lo que nosotros llamamos un vago es generalmente un hombre cuadrado en un agujero redondo. Es decir, el hombre apropiado en el puesto inapropiado. (...). Si estás obligado a hacer aquello en lo que eres incompetente por inclinación o temperamento, serás ineficiente. Si se te fuerza a hacer un trabajo en el que no estás interesado, serás perezoso"¹⁴

"¿Pero no significará la vida bajo la anarquía, con la igualdad económica y social, una nivelación general?', me preguntas.

No, amigo mío, es todo lo contrario. Porque igualdad no significa igual cantidad sino igualdad de oportunidades. (...) cada uno tiene para consumir tanto como necesita, tanto como su naturaleza particular le demanda.

No cometes el error de identificar la igualdad y la libertad con la igualdad forzada (...). La verdadera igualdad anarquista implica libertad, no cantidad, y no significa que cada uno deba comer, beber, o llevar las mismas prendas, hacer el mismo trabajo o vivir de la misma manera. Ni mucho menos. En realidad, es todo lo contrario.

Las necesidades personales y los gustos son diferentes, como son distintos los deseos. Es la igualdad de oportunidades para satisfacerlas lo que constituye la verdadera igualdad."¹⁵

Les batalles dialèctiques entre els partidaris de cadascun dels models van ser constants i apassionades, especialment entre col·lectivistes i anarco-comunistes.

14 *Ibidem*, pp.172-3

15 *Ibidem*, p.179

CAPÍTOL 3. EL COOPERATIVISME

“[la cooperativa] a la vegada que és una alternativa associativa econòmica contrastada d'anys d'experiència pot ser una eina de transformació social i política”

(Jordi Pujol Moix¹⁶)

“Des del seu naixement al segle XIX fins avui, el cooperativisme està experimentat un procés gradual d'assimilació al la societat capitalista”

(Jordi García Jané¹⁷)

16 Cultures cooperatives, crisi i transformació social, en VV.AA.: *Cooperativisme contra la crisi?*, Fundació Pere Ardiaca, 2011

17 Cooperativisme: regeneració o assimilació, en *Nexe. Quaderns d'autogestió i economia cooperativa*, nº 18, juny de 2006

3.1 ORÍGENS I GESTACIÓ

Malgrat que en el món actual la competició és l'estratègia predominant que les persones utilitzem per a satisfer les nostres necessitats, la cooperació ha sigut una constant al llarg de tota la història de la humanitat. I podem suposar que ja ho era fins i tot abans, entre els nostres avantpassats els primats, atès que es dona també entre bona part de les espècies animals, com va mostrar Kropotkin en la seua obra clau, *El suport mutu*, oposant-se a les interpretacions darwinistes de l'evolució.

La historiografia¹⁸ mostra abundants exemples d'aquest fet en els més diferents contextos geogràfics i històrics, com les organitzacions de tipus cooperatiu per a la explotació en comú de la terra i la comercialització dels productes agrícoles en la civilització babilònica, les entitats d'estalvi i crèdit de la dinastia Chou a la Xina, o les societats funeràries i d'assegurances entre els antics grecs i romans, totes abans de la nostra era.

A partir de l'Edat Mitjana són freqüents també els casos d'estructures proto-cooperatives en el *vell continent*, com les comunitats rurals germàniques, les organitzacions agràries dels pobles eslaus (el *Mir* i més tard l'*Arteŭ* rusos o la *Zadruga* dels serbis) i les agrupacions de ramaders per a la producció làctica en Armènia o els Alps (els *Fruitières*), i en el *Nou Món* entre els inques, com els *ayllu*, comunitats familiars extenses d'ajuda mútua que treballaven en forma col·lectiva (la *minga* o *minka*, encara existent) i entre els asteques (els *calpulli*, unitats d'organització social urbanes complexes) en l'època precolombina, les Reduccions (missions) jesuítiques i les Caixes de Comunitat (proto-caixes d'estalvis) ja durant la colonització espanyola o més recentment les colònies de caràcter religiós en Amèrica del Nord.

Altres tipus d'antecedents, aquests imaginaris però amb una més que probable influència en el desenvolupament cooperativista posterior, es troba en la producció literària, amb obres anteriors com *La República* de Plató, *Utopia* de Thomas More i *La Nova Atlàntida* de Francis Bacon o la contemporània als seus primers passos *El*

¹⁸ Probablement, els treballs més importants als respecte són les obres de Hans W. MÜLLER i Seton LLOYD *Arquitectura mediterránea contemporánea* (Aguilar, Madrid, 1973) i *Arquitectura de los orígenes* (Aguilar, Madrid, 1989) i la d'Otto von GIERKE *Teorías políticas de la Edad Media* (Huemul, Buenos Aires, 1963).

Viatge a Icaria (1839) d'Étienne Cabet, l'element comú de les quals és la proposta de noves formes d'organització de les societats humanes que eviten la desigualtat mitjançant la propietat comunitària i el treball col·lectiu.

Ja en el s.XVII comencen a plantejar-se sistemes cooperatius més avançats, i trobem així els precursors més directes del cooperativisme modern, destacant les aportacions de Peter Cornelius Plockboy, qui en 1659 va assentar les bases de la doctrina, i de John Bellers amb la seua proposta en 1695 al parlament anglès per a crear cooperatives autosuficients amb uns pocs centenars de treballadors.

Amb aquest rerefons, la segona meitat del s.XVIII veu sorgir al Regne Unit les primeres empreses cooperatives que es poden reconèixer com a tals: quant a la producció, la del molí de dacsa dels obrers de les drassanes de Woolwich i Chatham (Anglaterra) de 1760, i, de les de consum, la de teixidors de Fenwick (Escòcia) de 1761 o 1769¹⁹ per a la compra col·lectiva de productes alimentaris a granel i de llibres són citades com les més antigues. I cap a finals de segle, també a diversos indrets de la Gran Bretanya, alguns *mills* (molins on es molia la farina i es coïa el pa) començaren a adquirir formes tendents al cooperativisme, de les quals el *Suscription Mill* de Hull de 1795 seria un bon exemple.

L'impuls definitiu, però, del moviment no es produeix fins a la fundació el 1844 de la *Rochdale Society of Equitable Pioneers*, societat creada per obrers de la indústria tèxtil per al subministrament d'articles de primera necessitat, els estatuts de la qual van establir-se com la línia a seguir per a la resta de cooperatives pel seu èxit clamorós, fins al punt que anys més tard la institució més representativa del món cooperativista, l'Aliança Cooperativista Internacional (A.C.I.) va adoptar-los com a principis oficials. Incidirem en ells més endavant.

En aquest punt, però, és necessari caure en el compte d'una consideració que

19 La dualitat de dates ve causada per un article del diari anglès The Guardian on s'afirma que va ser el 1761 (<http://www.theguardian.com/business/2007/aug/07/retail.uknews>), encara que la majoria d'historiadors del cooperativisme la situen al 1769; una possible explicació d'aquesta confusió la trobem a la edició anglesa de la Viquipèdia, on s'explica que el 1961 va ser quan es va fundar l'associació professional de teixidors *Fenwick Weavers' Society*, al si de la qual el 1769 es creà la cooperativa de consum (http://en.wikipedia.org/wiki/Fenwick_Weavers'_Society)

explica enormement el sentit de la nova institució. El seu sorgiment, com acabem de veure, coincideix geogràficament i temporal amb les primeres i més salvatges onades del capitalisme industrial, que sotmetia les classes desposseïdes a unes condicions de vida aberrants. Òbviament, aquest ús del verb coincidir no pretén expressar *casualitat* sinó *causalitat*, donat que el cooperativisme (si més no, el seu creixement i la seua expansió) és precisament una resposta de la classe treballadora a la nova situació; els treballadors s'adonaren que realitzant compres conjuntes dels bens més primordials (alimentació, vestuari, habitatge,...) podrien estirar els seus raquífics sous en aconseguir uns millors preus per l'eliminació d'intermediaris i el major pes dins del mercat, originant-se així l'idea de les cooperatives de consum, i que amb uns mitjans de producció propis i organitzant ells mateixos la producció recuperarien la independència perduda front al capital i evitarien l'espoli de part del seu treball en forma de plusvàlua, donant lloc al cooperativisme de producció, que hui coneguem com de treball associat.

Val la pena ressaltar per a l'objecte del nostre treball que el cooperativisme és només una de les respostes dels treballadors als efectes de la Revolució Industrial, que inaugurava una nova etapa del capitalisme després de la seua fase mercantilista, i que virtualment els esclavitzava; una resposta defensiva que no trencava el límits del sistema (el dret a la propietat privada dels mitjans de producció, la competició en el lliure mercat). Però simultàniament va anar generant-se un altre moviment, de caràcter més polític però també amb l'estructural desigualtat socioeconòmica com a principal argument, que amb unes motivacions bastant similars (bàsicament l'emancipació del que més tard es coneixeria com proletariat), suposava una esmena a la totalitat i amb el temps va adquirir una trajectòria històrica ben diferent. M'estic referint al moviment obrer i al pensament polític que el va sustentar, bé des d'una versió estatista, bé des d'una posició llibertària del socialisme.

El socialisme utòpic de la primera meitat del s.XIX constitueix el punt de bifurcació entre aquestes dues grans vies. La pragmàtica, reformista i interclassista, cristal·litzada en Rochdale, va recollir de les idees i pràctiques dels Owen, Fourier o Godin limitades a l'àmbit empresarial, amb la pretensió d'una progressiva millora de les condicions de vida de la classe treballadora sense qüestionar enterament el

sistema; aquesta via, tolerada i de vegades fomentada pels poders fàctics, va convertir-se en el corrent majoritari del cooperativisme, i hui en dia virtualment l'únic existent. L'altra via, classista i revolucionària, i per tant podríem dir més a l'esquerra, va inspirar-se en les aspiracions més ambicioses dels socialistes utòpics per a proposar una transformació integral de l'organització social, trobant acomodament entre els sectors més moderats de l'anarquisme i del marxisme però no entre els més extrems, els quals no concebien la possibilitat de la revolució sense l'expropiació dels mitjans de producció, que passarien a ser de propietat col·lectiva o estatal, segons l'adscripció ideològica de la revolució; l'amenaça directa a l'*status quo* va tindre el preu de la repressió de les experiències amb ingredients cooperativistes engegades durant la Comuna de París el 1871, en la revolució majnovista a Ucraïna al voltant del 1920 o en les col·lectivitzacions de l'Espanya del 1936, repressió que pràcticament va esborrar aquesta opció.

3.2 DEFINICIÓ, VALORS I PRINCIPIS

En l'Assemblea General celebrada en Manchester en 1995 coincidint amb el centenari de la seua creació, l'Aliança Cooperativa Internacional (A.C.I.) va adoptar una *Declaració d'Identitat Cooperativa*²⁰ que recull una nova definició del concepte de cooperativa i una revisió de la formulació dels principis i valors del moviment. Aquest *aggiornamento* al nou context històric no va afectar, però, l'essència de la tradició cooperativista.

En concret, des d'aleshores la **definició oficial** de cooperativa és:

“una associació autònoma de persones unides voluntàriament per satisfer les seues necessitats i aspiracions econòmiques, socials i culturals en comú mitjançant una empresa de propietat conjunta i democràticament controlada”.

Seguint a Izquierdo Albert (2005, p.38), en aquesta nova redacció destaquen el següents com a principals trets, que relacionarem breument amb la concepció d'organització econòmica pròpia de l'anarquisme:

“a) La cooperativa és autònoma, és a dir, que és tan independent com siga possible

20 Disponible a <http://ica.coop/en/what-co-op/co-operative-identity-values-principles>

del govern i de les empreses privades”,

cosa que defineix amb exactitud els requisits de l'ideal socialista llibertari d'absència d'Estat com a poder polític jeràrquic que restringeix les llibertats, en aquest cas econòmiques, però alhora de la propietat privada dels mitjans de producció, garant de la desigualtat també econòmica.

“b) És una 'associació de persones' (...). Moltes cooperatives primàries accepten a 'persones jurídiques', que en moltes jurisdiccions inclouen a societats, atorgant-los els mateixos drets que a qualsevol altre associat" "En tots els casos, seran els associats els que decidiran de quina manera desitgen que la cooperativa aborde este tema”,

tret que no sembla tindre una especial significació en la filosofia anarquista més enllà de coincidir amb el reconeixement de la sobirania col·lectiva dels socis de la cooperativa.

“c) Les persones s'han unit 'voluntàriament'. Ser associat a una cooperativa no haurà de ser obligatori. Els associats hauran de tindre la llibertat, dins dels propòsits i recursos de les cooperatives, d'unir-se a elles o d'abandonar-les”,

coincidint perfectament el principi d'associació voluntària

“d) Els associats d'una cooperativa 'satisfan les seues necessitats econòmiques, socials i culturals en comú'. Aquesta part de la definició destaca que són els associats els que organitzen les seues cooperatives per als seus associats (...) i qualssevol que siguen les necessitats, la seua satisfacció constituïx l'objectiu central que determina l'existència de la cooperativa”,

el que implica reconèixer que la seua pròpia existència suposa la posada en pràctica dels valors del suport mutu, la participació, l'acció directa i l'apoderament col·lectiu mitjançant l'assemblearisme i l'autogestió, tots pròpiament anarquistes com hem vist en el capítol anterior.

“e) La cooperativa és 'una empresa de propietat conjunta democràticament administrada'. (...) Estes dos característiques de la propietat són particularment importants per a la diferenciació de les cooperatives d'altres tipus d'organitzacions com les empreses controlades pel capital o controlades per l'Estat”,

evidenciant que les cooperatives no responen als models econòmics liberal-

capitalistes propis de les democràcies representatives ni al model de planificació centralitzada propi dels socialismes autoritaris; i més clar encara, l'equació econòmica *propietat conjunta* més *administració democràtica* no pot donar altre resultat polític que l'*anarquisme*.

Quant als **valors** propis, la Declaració d'Identitat Cooperativa de l'A.C.I. reivindica els de “autoajuda, autoresponsabilitat, democràcia, igualtat, equitat i solidaritat” i, a més, es reivindica que “en la tradició dels seus fundadors, els membres de les cooperatives creuen en els valors ètics d'honestedat, transparència, responsabilitat social i preocupació pels altres”

Aquestos valors es posen en pràctica mitjançant els set **principis** cooperatius, que són les pautes d'actuació que ja els pioners de Rochdale instauraren i que han arribat als nostres dies amb molt poques modificacions. Al congrés de 1995 quedaren reformulats com segueix, i els podem relacionar amb els valors, primaris o derivats (principis), de l'anarquisme:

“1. Adhesió voluntària i oberta

Les cooperatives són organitzacions voluntàries, obertes a totes les persones capaces d'utilitzar els seus serveis i disposades a acceptar les responsabilitats de ser soci, sense discriminació de gènere, social, racial, política o religiosa.”,

on es reconeixen clarament el principis d'associació voluntària i no discriminació.

“2. Control democràtic dels membres

Les cooperatives són organitzacions democràtiques controlades pels seus membres, que participen activament en la fixació de les seves polítiques i en la presa de decisions. Els homes i dones en qualitat de representants electes són responsables davant els socis. Bàsicament, els membres de les cooperatives tenen iguals drets de vot (un soci, un vot) i les cooperatives d'altres nivells també s'organitzen amb procediments democràtics”,

que reflecteix tot un ventall de valors derivats dels quatre primaris de la filosofia anarquista, com els de sobirania popular, horitzontalitat, no delegació, participació, no discriminació, apoderament, cooperació, acció directa, autogestió, autonomia...

“3. Participació econòmica dels membres

Els membres contribueixen de manera equitativa i controlen de manera democràtica el capital de la cooperativa. Almenys una part d'aquest capital és propietat comuna de la cooperativa. Normalment, els socis reben una compensació limitada, si n'hi ha, sobre el capital subscrit com a condició de membres. Els membres assignen excedents per qualsevol o tots dels següents fins: el desenvolupament de la cooperativa mitjançant la possible creació de reserves, una part de les quals almenys seria irrepartible; beneficiar els membres en proporció a les seves transaccions amb la cooperativa, i el suport a altres activitats aprovat pels membres”,

on es repeteix el que hem comentat en el segon principi cooperatiu. L'interès del capital pot interpretar-se com una opció forçada pel context capitalista per a atraure uns fons que d'altra manera buscarien altres caladors.

“4. Autonomia i Independència

Les cooperatives són organitzacions autònomes d'autoajuda, controlades pels seus membres. Si entren en acords amb altres organitzacions, inclosos els governs, o si aconsegueixen capital de fonts externes, ho fan en termes que assegurin el control democràtic per part dels seus socis i mantinguin la seva autonomia cooperativa”,

principi que el socialisme llibertari recull directament i que clarament fa referència a l'autogestió.

5. Educació, Formació i Informació

Les cooperatives ofereixen educació i entrenament als seus membres, els representants electes, gerents i empleats perquè puguin contribuir de forma eficaç al desenvolupament de les seves cooperatives. Les cooperatives informen al públic en general - especialment a joves i líders d'opinió - sobre la naturalesa i els beneficis de la cooperació”,

principi que beu de la confiança en el potencial de desenvolupament humà, que podem identificar amb l'optimisme antropològic

“6. Cooperació entre cooperatives

Les cooperatives serveixen als seus membres més eficaçment i enforteixen el moviment cooperatiu treballant conjuntament mitjançant estructures locals, nacionals, regionals i internacionals.”,

que inclou els principis de solidaritat i federalisme.

“7. Preocupació per la Comunitat

Les cooperatives treballen per al desenvolupament sostenible de les seves comunitats mitjançant polítiques aprovades pels seus socis”,

assumint així el principi de solidaritat també.

Com es pot apreciar, hi ha un grau de correspondència teòrica molt elevat entre els valors i principis dels dos moviments.

CAPÍTOL 4. RELACIONS ENTRE ANARQUISME I COOPERATIVISME

“...un principio que creo fundamental y de primer orden para cualquier pensamiento libertario: la libre experimentación. No parece correcto descartar, por ejemplo, el cooperativismo como un avance transformador antes de juzgar sus logros y contradicciones *en la práctica*.”

Javier Villate²¹

“...la cooperación constituye en la sociedad capitalista un instrumento valioso en manos de los sectores populares en su lucha por subvertir el orden existente y, a su vez, en la construcción de la sociedad socialista la cooperación puede aportar su experiencia y modelo de organización para transitar ese camino”

Gambina i Roffinelli²²

“Quienes son alentados a que se desentiendan de la idea, el proyecto, el programa y la práctica de la revolución para crear cooperativas, por sí mismas abocadas a la nada o a ser el capitalismo del mañana, deberían entender que están siendo manipulados por una forma bien sibilina de propaganda pro-capitalista”

Félix Rodrigo Mora²³

21 VILLATE, Javier (2013): *La economía del anarquismo*. Disponible en:

<http://disenso.files.wordpress.com/2013/08/economia-del-anarquismo.pdf>

22 GAMBINA, Julio C. i ROFFINELLI, Gabriela: La construcción de alternativas más allá del capital. En Piñeiro Harnecker, Camila: *Cooperativas y socialismo : una mirada desde Cuba*. Ed. Caminos, La Habana, 2011.

23 RODRIGO MORA, Félix (2013): *Quiebra Fagor. La ficción del cooperativismo se pone en evidencia*, en <http://esfuerzoy servicio.blogspot.com.es/2013/10/quiebra-fagor-la-ficcion-del.html>

4.1 UN RECORREGUT HISTÒRIC EN EL MARC DEL MOVIMENT OBRER I DE L'AUTOGESTIÓ

Hem avançat en més d'una ocasió que les relacions que històricament s'han donat entre els moviments anarquista i cooperativista no han sigut tan properes com podria pensar-se si considerem les grans similituds entre les seues bases filosòfiques, que hem vist al capítol anterior. I tractant d'explicar les causes d'aquest fet, podem partir del període en que tots dos moviments adquireixen entitat com a tals.

Com ja sabem, la formació del cooperativisme modern *coincideix* geogràficament (Gran Bretanya) i temporal (finals del s.XVIII i primera meitat del XIX) amb les primeres onades d'un capitalisme industrial que sotmetia les classes desposseïdes a unes condicions de vida aberrants. Aquest ús del verb coincidir, però, no pretén expressar *casualitat* sinó *causalitat*, donat que el cooperativisme (si més no, el seu creixement i la seua expansió) és precisament *una* resposta de la classe treballadora a la nova situació; els treballadors s'adonaren que realitzant compres conjuntes dels bens més primordials (alimentació, vestuari, habitatge,...) podrien estirar els seus raquífics sous en aconseguir uns millors preus per l'eliminació d'intermediaris i el major pes dins del mercat, originant-se així l'idea de les cooperatives de consum; i que amb uns mitjans de producció propis i organitzant ells mateixos la producció recuperarien la independència perduda front al capital i evitarien l'espoli de part del seu treball en forma de plusvàlua, donant lloc al cooperativisme de producció, que hui coneguem com de treball associat.

I he volgut ressaltar que el cooperativisme és una, només una, de les respostes dels treballadors als efectes de la Revolució Industrial, que inaugurava una nova etapa del capitalisme després de la seua fase mercantilista, i que virtualment els esclavitzava; una resposta defensiva que no atacava les bases del sistema: el dret a la propietat privada dels mitjans de producció, la competició en el lliure mercat. Però simultàniament va anar generant-se un altre moviment, de caràcter més polític però també amb la estructural desigualtat socioeconòmica com a principal argument, que amb unes motivacions bastant similars (bàsicament l'emancipació del que poc més tard es coneixeria com proletariat), suposava una esmena a la totalitat i amb el

temps va adquirir una trajectòria històrica ben diferent. M'estic referint al moviment obrer i al pensament polític que el va sustentar, bé des d'una versió estatista, bé des d'una posició llibertària del socialisme.

El socialisme utòpic constitueix el punt teòric de bifurcació entre aquestes dues grans vies de resposta. La pragmàtica, reformista i interclassista, cristal·litzada en Rochdale i la seua *neutralitat ideològica*, va recollir les idees i pràctiques dels Owen, Fourier o Godin més limitades a l'organització empresarial i al consum, amb la pretensió d'una progressiva millora de les condicions de vida de la classe treballadora sense qüestionar enterament el sistema; aquesta via, tolerada i de vegades fomentada pels poders fàctics, va convertir-se en el corrent cooperativista majoritari, *oficial*, i quasi l'únic existent des de molts anys enrere. L'anomenarem, seguint a Peñalver²⁴, *cooperativisme reformista*.

L'altra via, rupturista i amb una clara consciència de classe -per tant més a l'esquerra-, va arreplegar les aspiracions més ambiciosos dels socialistes utòpics per a proposar una transformació integral de l'estructura socioeconòmica. Els sectors més moderats de l'anarquisme i d'alguns corrents del marxisme van adoptar aquest *cooperativisme revolucionari* com una de les eines de lluita. No ho feren en canvi els més extrems, en no concebre la possibilitat de la revolució sense l'expropiació dels mitjans de producció, que passarien a ser de propietat col·lectiva o estatal segons la seua adscripció ideològica; tot i això, trobem ingredients cooperativistes en totes les experiències revolucionàries posteriors de caire llibertari en que efectivament s'expropiaren, com la Comuna de París el 1871, la revolució majnovista a Ucraïna al voltant del 1920 o les col·lectivitzacions a l'Espanya del 1936.

Cronològicament, d'acord amb Peñalver, és a partir de l'eixida de la depressió de 1846-8 (i recordem que la cooperativa de Rochdale va ser fundada el 1844) quan

“el gruix del cooperativisme s'aïllarà completament del moviment obrer radical, desentenent-se completament de la reivindicació de la propietat col·lectiva dels mitjans de producció, i s'orientarà principalment a la recerca de millors preus de consum i la màxima rendibilitat bancària dels seus creixents resultats”²⁵

24 PEÑALVER, Anna: *Breu història del cooperativisme*, en VV.AA.: *Fer el salt: cooperativisme i economia solidària. Aproximació, orientacions i experiències actuals*. Virus Editorial, Castelló, 2012.

25 *Ibidem*, p.27.

A partir d'aquest moment, els dos cooperativismes seguiran trajectòries ben diferents. L'oficial anirà creixent còmodament en renunciar a bona part de la seua vessant d'alternativa al capitalisme centrant-se en el consum -i no la producció, vector que més defineix l'estructura social- i aprofitant els avantatges que el sistema l'ofereix, com la possibilitat d'explotar plantacions de té a l'Índia o de blat al Canadà i la conformació de grans grups empresarials o cooperatives de segon grau²⁶.

Per la seua part, el cooperativisme revolucionari, centrat en la França dels Proudhon o Tolain i molt més vinculat al moviment obrer, va sofrir dels mateixos alts i baixos que aquest. Promogut des d'una potent I Internacional, va ser reprimat quan suposava una amenaça real d'instaurar un nou ordre social incidint directament en les relacions de producció, amb el més clar exemple en la Comuna de París, i va quedar greument tocat amb la dissolució de l'organització de treballadors liderada per Marx i Bakunin, les posteriors versions de la qual no aconseguiren la mateixa força i radicalitat.

Amb l'eixida del s.XIX, des de sectors socials més conservadors (la burgesia i l'Església catòlica) es comença a promoure encara un altre cooperativisme, bàsicament agrari, que podem caracteritzar com *contrarevolucionari*. S'inspirava en l'escola econòmica marginalista de Léon Walras i la nova doctrina social promulgada per l'encíclica *Rerum Novarum* de Lleó XIII, que instava els catòlics a prendre posició en el món polític, social i econòmic. Òbviament, aquest nou perfil cooperativista, apostava per l'harmonia social sense qüestionar de cap manera la propietat privada dels mitjans de producció, i a l'Estat espanyol el govern conservador li va atorgar avantatges fiscals mitjançant la Llei de Sindicats Agrícoles del 1906 facilitant la seua expansió per les zones rurals en un cert reequilibrament de forces front al creixent poder del sindicalisme, especialment l'anarquista.

A nivell internacional, l'inici del segle XX va portar amb ell una reflexió dins del moviment obrer sobre els entrebancs amb que es topava el cooperativisme en la seua tasca transformadora sense una lluita política paral·lela. Des d'una concepció revolucionària, figures com la de Karl Kautsky consideraven que qualsevol avanç

26 GIL DE SAN VICENTE, Iñaki: Cooperativismo obrero, consejismo y autogestión socialista. Algunas lecciones para Euskal Herria. 2002. Disponible en <http://www.rebelion.org/docs/121970.pdf>

important en l'emancipació de la classe treballadora es veuria anul·lat per la reacció de l'Estat i la burgesia, i la disputa política sempre acabaria sent conflictiva; també d'aquest període es va concloure la necessitat d'integrar producció i consum per a conformar una alternativa al capitalisme que fóra viable.

Amb la instauració del règim soviètic i la gran crisi del sistema capitalista a partir del *crack* del 1929, les classes dominants del món occidental es van sentir més amenaçades que mai pel *fantasma* del socialisme, i en aquest context la reacció dels estats burgesos (que va incloure l'extrem del feixisme) va afectar també la seua actitud front al moviment cooperativista. Donat el potencial de transformació social del cooperativisme cap a una democràcia econòmica que posaria en perill el domini burgès sobre l'esfera política (per més que es proclamara la igualtat aquesta era, i és encara hui, merament formal), els estats occidentals van triar entre dos opcions: la d'imposar-li severes limitacions, o fins i tot prohibir-lo, del capitalisme més alliberat de la màscara democràtica, com Alemanya, el Japó, o la França aliada del nazisme; o bé, la seua assimilació a través del que hem anomenat cooperativisme contrarevolucionari on encara es podien *guardar les formes*.

A l'Estat espanyol, en canvi, el vent polític dels anys 30 corria en direcció contrària amb la proclamació de la II República; l'aplicació de polítiques reductores de les desigualtats socials va estimular enormement el desenvolupament del cooperativisme de la mà del sindicalisme moderat de la Unió General de Treballadors (U.G.T.) o més radical de la Confederació Nacional del Treball (C.N.T.) i ja durant la Guerra Civil amb gran influència d'aquest últim es va arribar a expropiar fàbriques, tallers i camps de cultiu per a posar-los sota el control i la propietat col·lectiva d'obrers o camperols. Aquest darrer procés es va veure facilitat per l'inici d'un conflicte bèl·lic al que l'aparell estatal republicà va haver de dedicar totes les seues energies, però sembla clar que altre dels factors determinants va ser la maduresa política d'una gran part de la massa treballadora organitzada en torn als sindicats obrers (la U.G.T. va sobrepasar el milió d'afiliats i la C.N.T. va arribar al milió i mig sobre una població total d'uns vint-i-cinc) i amb certa trajectòria de treball cooperatiu.

La victòria franquista marca el declivi de la dècada dorada del cooperativisme

espanyol, i el nou govern espanyol adoptarà una actitud completament oposada segons el caràcter del cooperativisme, eliminant des de l'arrel el vinculat al moviment obrer, fóra de tipus revolucionari o només reformista, i fomentant el contrarevolucionari, que mantindrà ben controlat des del sindicat vertical.

Curiosament, ni en èpoques on l'ideal socioeconòmic de cada sistema polític es mostrava tan evident com aquesta, tant a nivell estatal com internacional, i per tant s'apreciava clarament el seu grau de compatibilitat amb el model cooperativista, l'A.C.I. va canviar la seua posició de neutralitat, reafirmada una vegada més en el congrés de 1937.

Amb el final de la II Guerra Mundial s'inicia un període de domini quasi absolut d'aquest cooperativisme apolític, utilitzat per l'imperialisme occidental, ara de tipus econòmic, com un instrument més per a frenar aspiracions socialitzadores en les seues *colònies*, i així reduir les ocasions en que haver d'intervindre militarment.

El Maig del 68 posarà les bases ideològiques, i la crisi econòmica del 1973 un escenari favorable, de la recuperació del cooperativisme de classe i l'autogestió popular front als models buròcrata-estatista del bloc soviètic i de lliure competència capitalista. Al Regne Unit els treballadors recuperen fàbriques en fallida i alguns estats europeus com el de l'Alemanya Occidental o Suècia assagen formes de gestió empresarial democràtica, procés que anirà decaient amb la deriva neoliberal iniciada als anys 80 i intensificada després de la caiguda del teló d'acer. A l'Espanya tardofranquista comencen a donar-se novament iniciatives d'autogestió econòmica des dels àmbits veïnal i obrer, amb una notable vinculació entre ells, però també aniran desunflant-se amb la progressiva terciarització de l'economia, les polítiques antiobreristes i privatitzadores del miratge socialdemòcrata i certa prosperitat fruit en bona part de les subvencions de la C.E.E.

L'arribada del nou mil·lenni veurà una creixent resposta al rampant neoliberalisme amb el revifament de moviments socials i l'engegament d'una gran diversitat de projectes autogestionaris, ja siga en forma de cooperatives, grups de consum, monedes socials, bancs de temps o xarxes d'intercanvi, etc.. Les noves tecnologies faciliten l'*enxarxament*, la creació d'estructures descentralitzades basades en la cooperació entre iguals, replicant el model de la pròpia Internet i l'intercanvi entre

iguals (P2P, o *peer to peer*). Malgrat que majoritàriament no hi ha una identificació explícita amb el moviment anarquista, aquest tipus de funcionament respon clarament a la seua filosofia, i els seus camps de treball són moltes vegades els mateixos o deriven dels seus principis (agricultura ecològica, educació lliure, energies renovables...). Al Primer Món, la crisi econòmica i de les institucions hegemòniques iniciada el 2008, les retallades a l'Estat del Benestar i els moviments reivindicatius de noves formes de construir la política i l'economia (el 15-M o els diferents *Ocuppies*) suposaran un fort impuls per a aquestes iniciatives.

4.2 ANARCOCOOPERATIVISME

Com hem vist en el recorregut històric anterior, un certa interpretació del cooperativisme ha estat present dins del moviment anarquista des del seu mateix naixement. Per a abordar més directament aquest anarcocooperativisme recorrerem ara a tres perspectives diferents: en primer lloc farem una ràpida ullada a unes poques de les referències al cooperativisme en l'obra dels clàssics del socialisme llibertari; seguidament repassarem la figura de Joan Peiró, qui millor han encarnat la combinació d'aquestes dues tradicions en l'àmbit espanyol; i acabarem mostrant els plantejaments actuals de l'organització més rellevant de la història de l'anarcosindicalisme, la C.N.T..

a) El cooperativisme en els clàssics anarquistes

Començant per l'escola econòmica anarquista més semblant al cooperativisme, malgrat que Proudhon va distingir clarament entre el seu ideal, en el que es donaria l'associació d'homes completament lliures, i el cooperativisme, on apreciava certes restriccions a la llibertat individual, les cooperatives varen ser l'única forma d'organització social que va acceptar el pare del mutualisme.

El model col·lectivista va marcar majors diferències amb el cooperativista en defensar la socialització dels mitjans de producció i no acceptar la lliure competència en el mercat, però el mateix Bakunin va ser un defensor de les cooperatives, que

considerava una escola d'autogestió i la base de la futura societat si s'emmarcaven en un procés d'emancipació global del proletariat:

“Asociémonos en empresas comunes para hacer nuestra existencia más soportable y menos difícil. Formemos por todas partes, en la medida que nos sea posible, esas asociaciones de consumidores, de crédito mutuo y de producción, que a pesar de todo lo incapaces que sean de emanciparnos de una manera suficiente y seria, en las condiciones actuales, capacitarán a los obreros en la práctica de los negocios y prepararán gérmenes preciosos para la organización del futuro (...)

El nuevo orden social estará conformado por federaciones cooperativas dividida por secciones y profesiones que se unen, no ya para defender el salario de la rapacidad de los patrones, sino para garantizar mutuamente el uso de instrumentos de trabajo que se encuentran en posesión de cada grupo y que llegarán a ser, mediante un contrato recíproco, propiedad colectiva de toda federación cooperativa”²⁷

També els màxims exponents del corrent comunista llibertari es mostraren favorables a les cooperatives en considerar-les una llavor que donaria com a fruit una nova forma d'organització de la societat. En una carta publicada el 1917 en la revista catalana *Cooperatismo* Kropotkin afirmava:

“La principal tarea que los cooperadores han de cumplir es la de tomar la iniciativa en el establecimiento de asociaciones entre las uniones de trabajadores, sociedades de oficios (sindicales), sindicatos y los consumidores agrupados en sociedades cooperativas, de manera que den origen a comunidades cooperativas”²⁸

I altre dels grans autors del comunisme llibertari, Errico Malatesta, tampoc es va mostrar dogmàtic en les seues conviccions i va adoptar una actitud oberta davant les altres propostes econòmiques, entre elles el cooperativisme.

b) Joan Peiró i altres anarco-cooperativistes

²⁷ Cit. en ARANGO JARAMILLO, Mario: *Manual de cooperativismo y economía solidaria*, Universidad Cooperativa de Colombia, 2005, p.98

²⁸ «Una carta de Kropotkin». *Cooperatismo*, núm. 56, 15 juny 1917; cit. en MIRÓ I ACEDO, Ivan, i DALMAU TORVÀ, Marc: *Les cooperatives obreres de Sants. Autogestió proletària en un barri de Barcelona (187-1939)*. La Ciutat Invisible, Barcelona, 2010.

Entre la interminable llista de personatges que al llarg de la història han entès i practicat el cooperativisme com l'extensió laboral més coherent de la seua lluita per una societat sense opressors i oprimits, sense persones explotadores i explotades, probablement el més important va ser **Joan Peiró i Belis**, director de la cooperativa Cristalleries de Mataró, Secretari General de la C.N.T. en dos períodes i fins i tot Ministre d'Indústria del govern republicà durant la Guerra Civil.

Peiró va ser un actiu defensor de les cooperatives front a la majoritària indiferència o acceptació passiva dels seus companys anarcosindicalistes. L'historiador Miguel Garau, en un estudi sobre la seua tasca integradora del cooperativisme i la revolució social²⁹, defèn que la cooperativa *“actuó como laboratorio de ingeniería social desde el que Peiró proyectaba cotidianamente sus ideas”*³⁰. Segons Peiró el caràcter conservador no era intrínsec al moviment cooperativista sinó producte de la manca de *“cultura revolucionaria”* dels qui el composaven, i per tant afirmava que:

*«un cooperativismo que [...] destine el producto de sus beneficios a la cultura, a la creación de escuelas y a la propaganda de las ideas emancipadoras, nos parece un excelente medio y un medio directo de combate contra el capitalismo»*³¹

Ens diu Garau que d'acord amb Peiró

“la cooperativa, aunque integrada en el sistema de producción capitalista, proporcionaba cierta independencia sobre dicho sistema, al permitir el control de los trabajadores del proceso productivo”,

i també que

“participando activamente en dicho proceso y liberado del patrón, el cooperativista recuperaba su «íntegra individualidad» como ser humano, en definitiva, la dignidad perdida.”

A més, per a l'anarcosindicalista la pràctica cooperativa servia d'assaig revolucionari, perquè:

29 GARAU, Miguel: Un reto desconocido de Joan Peiró i Belis: integrar cooperativismo, cultura y revolución social, en *Cercles. Revista d'història cultural*, nº 13, gener 2010, pp.201-220

30 GARAU, Miguel: *Un reto...*, Op.Cit., p.220

31 PEIRÓ, Joan: *Trayectoria de la Confederación Nacional del Trabajo*, Mataró, Grupo Cultura del arte fabril y textil de Mataró, 1925, p.192; cit. en Miguel GARAU: *Un reto...*, Op.Cit

“en ella los trabajadores adquirirían la capacitación técnica y profesional necesaria para manejar los entresijos de la producción, preparándose para la gestión económica de la sociedad futura, surgida tras la toma de los medios de producción por los trabajadores”³²

Aquesta preocupació per la formació dels treballadors per a que la cooperativa fóra un vector de transformació social va concretar-se en la creació, amb l'assignació del 20% dels beneficis de la cooperativa, del Centre d'Estudis Socials de Mataró, on “frente al clásico modelo del receptor pasivo del conocimiento”, es posava en pràctica “una metodología en la que el individuo actuaba como agente activo en la acción pedagógica, desde su participación en la construcción colectiva”. Quant als continguts, tenien “una clara vocación aleccionadora y propagandística”, tractant “de inculcar determinados valores y pautas de actuación considerados necesarios para la consecución de la utopía sindicalista revolucionaria”³³.

Molts altres personatges que van fer del cooperativisme una forma de lluita des de la seua militància anarcosindicalista o en altres organitzacions del món llibertari són glossats en el lloc web <http://www.veuobrera.org>, a les que afegirem Joaquim Blanch i Félix Carrasquer:

- Joaquim Blanch, va ser un difusor de les idees llibertàries mitjançant la lectura de la seua poesia revolucionària en les instal·lacions de la cooperativa obrera Flor de Maig, de la qual va ser fundador³⁴,
- Albert Pérez Baró, militant cenetista i col·laborador de la publicació d'aquest sindicat "Solidaritat Obrera", durant la guerra civil va ser cap de negociat de la Conselleria d'Economia de la Generalitat de Catalunya, des d'on tingué un paper destacat en l'aplicació del decret de col·lectivitzacions. Va publicar diversos llibres sobre cooperativisme³⁵.

³² Totes tres cites són de GARAU, Miguel: *Un reto...*, Op.Cit., p.206

³³ GARAU, Miguel: *Un reto...*, Op.Cit., p.21

³⁴ AUDI FERRER, Pere. “Joaquim Blanch (I)”. *Canya i Gram. Butlletí del Masroig*. El Masroig: Societat Cultural i Recreativa Flor de Maig, núm.57, agost 2006, pp.24-26.

³⁵ Entre ells destaquen *Cent anys de la Cooperativa Teixidors a Mà. Gràcia 1876-1976* (Barcelona, 1976) i *Antologia Cooperativista* (Barcelona, 1978).

- Ignasi Clarià, anarquista barceloní que fundà una impremta cooperativista i també el sindicat *Unión de Obreros Tipógrafos*.
- Francesc Escudé Bacardí, militant de la C.N.T. i de la Unió de Rabassaires, i defensor i promotor del cooperativisme dins i fora d'aquesta darrera organització.
- Josep Caixal Llauredó, formava part de la Comissió de Propaganda i Cultura de la Federació local de la C.N.T. i va ser un dels impulsors de la seua cooperativa de consum.
- Salvador Rueda Contreras i Francisco Tejero Giménez, fundadors de la Cooperativa Popular de la C.N.T. a l'església de Sant Joan a Tarragona.
- Félix Carrasquer, promotor de diversos projectes autogestionats d'educació lliure i fundador d'una cooperativa al seu poble natal, Albalate de Cinca (Osca)³⁶.

Finalment, per a no deixar una impressió sobrevalorada la fe del món llibertari de l'època en el cooperativisme com a eina de transformació radical de les estructures econòmiques i socials podem citar l'exemple dels membres de la Cooperativa Obrera Model del Segle XX Ramon Hortonedà i Pere Massoni, que el 1928 afirmaven:

“...el cooperatismo (...) es un auxiliar económico importantísimo para la vida de un pueblo libremente organizado, pero nada más que un auxiliar, como lo son todas las formas activas que actúan por separado, sean del trabajo, del saber, etc. (...) Se le ha pretendido dar vuelos políticos que no ha podido ni esbozar por falta de perspectivas sociales (...) La Cooperativa, para que funcione plenamente, para que se pueda desarrollar su vasto plan de organización económica, necesita de un régimen político que descansa sobre las bases de un comunismo federal anárquico. Mientras esté subordinada al poder centralizador de un estado burgués o no burgués, el caso es el mismo, se desenvolverá en un raquitismo endémico, sin lozanía ni personalidad”³⁷

36 JUAN BORROY, Víctor M.: *Félix Carrasquer (1905-1993). El compromiso militante con la educación y la libertad*, en Aula Libre, 83, marzo 2006.

37 Cit. en MIRÓ I ACEDO i DALMAU TORVÀ,: *Les cooperatives obreres... op.cit.*, pp.267-8

c) *El Cooperativisme des de l'òptica de la C.N.T. actual*

En la Memòria de les *I Jornades/Conferència Economia Alternativa* de la Confederació Nacional del Treball celebrades el 2011 en el punt d'*Economia col·lectivista i Projectes autogestionats* (el 2.3) es fa un recull dels acords d'Acció Social abastats al seu X Congrés l'any anterior.

Primerament s'hi mostra una visió escèptica sobre la capacitat de transformació social del cooperativisme:

“Para poder dotar a este tipo de proyectos [autogestionados] de producción de un potencial emancipador de acuerdo a nuestros principios, tácticas y finalidades es necesario cerrar el ciclo producción-consumo sin que el instrumento de intercambio sea el mercado (...). Esto implica que los proyectos productivos (...) tengan carácter colectivista, que no de cooperativa.

El concepto del cooperativismo es una transformación o denigración del concepto del colectivismo como idea originaria de socialismo humanista vertido y concretado en los principios de constitución de la 1ª Internacional, de cuyos principios la CNT y el anarquismo en general son herederos”

El que pareix una diferenciació i un rebuig clars, però, comença a esborronar-se per una qüestió terminològica en principi (i per entendre la cita cal recordar que la C.N.T. és una confederació de sindicats):

“La terminología “cooperativa de producción y consumo” empleada en la mayoría de los acuerdos de los sindicatos que las apoyaron, hacen a continuación matizaciones de funcionamiento y fines, que nos dan pie para identificarlas con el contenido colectivista propio del movimiento anarcosindicalista”

que sembla més de contingut quan en el glossari de la Memòria es diu de la cooperativa de treball associat que:

“Si se desea, es una figura legal que puede ser utilizada para dar cobertura a un planteamiento de corte político, a saber, un proyecto productivo en manos de los propios trabajadores y trabajadoras” (pp.99-100)

es a dir, donant-li un propòsit polític sense excloure la possibilitat de que aquest pugui ser rupturista; i finalment es mostra més profunda en conceptualitzar les

cooperatives integrals com “*un proyecto político de autogestión*” amb l'objectiu últim de “*salir de las reglas del mercado y no ser controlados por el Estado*” que “*a largo plazo, aspira a construir una sociedad fuera del capitalismo, con su propio sistema de previsión social para garantizar las necesidades básicas de sus miembros en todo su recorrido vital*” (p.101) i per tant atorgant-li un caràcter plenament revolucionari.

D'aquesta forma s'alimenta l'ambigüitat que venim observant al llarg de tot el treball en la relació entre l'anarquisme i el cooperativisme. La clau pareix estar, atenent a aquest document *cenetista*, més que en les característiques i el funcionament de l'organització (cooperativa o col·lectivitat), que són bastant similars, en el context legal (propietat privada o col·lectiva respectivament) i econòmic (mercat o no mercat) en que s'ubique.

4.3 EXPERIÈNCIES HISTÒRIQUES DE COOPERATIVISME LLIBERTARI

Hem vist anteriorment la formació primerament de dos tipus de cooperativisme, un dels quals, el revolucionari, vinculat a corrents polítics contraris al capitalisme, suposava en certa forma una denúncia d'alguns dels aspectes més bàsics d'aquest per causar i perpetuar les desigualtats socials i tenia com a pretensió essencial l'emancipació de la classe treballadora.

Tenint com a objectiu aquesta amenaça directa a l'*status quo*, lògicament s'ha trobat sempre en conflicte permanent amb els sectors socials més acomodats i per tant amb la resistència dels mecanismes de control del sistema (discursius, judicials, policials,...).

Els casos més destacats en que aquest cooperativisme ha sigut la tendència dominant, per tant, han hagut de donar-se en contextos on propostes político-econòmiques alternatives a la capitalista, principalment de caràcter llibertari, tenien força suficient per a acollir-los i protegir-los. Açò no vol dir, òbviament, que no hi hagen existit en la majoria de períodes històrics molts altres casos amb una repercussió social molt més limitada.

El primer esdeveniment polític important en que es va tractar de substituir el model econòmic capitalista per un de tipus cooperatiu va ser la Comuna de París del 1871. En una ciutat assetjada per l'exèrcit prussià, es va decretar³⁸ entre altres mesures la presa de control per part dels obrers de les fàbriques i els tallers tancats o abandonats pels patrons, donat que la burgesia havia fugit en produir-se l'esclafit revolucionari. L'escassa durada d'aquest episodi va impedir que es dugueren a terme els plans d'organització cooperativa de les empreses i la seua coordinació de forma federal en una gran Unió de Cooperatives.

En la revolució majnovista entre 1919-21, en canvi, el projecte d'una economia basada en un cooperativisme llibertari va ser un poc més llarg. Després de la victòria bolxevic en octubre del 1917, un exèrcit guerriller va declarar Territori Lliure una part del sud-est d'Ucraïna, on s'aboliren les estructures estatals i capitalistes i s'instaurà l'autogestió política i econòmica a través dels *soviets* (consells de treballadors) sense la dictadura del proletariat com a període de transició que propugnaven els bolxevics, raó per la qual els majnovistes van ser considerats contrarevolucionaris i perseguits per l'exèrcit rus fins a la seua desaparició.

Com hem vist en l'apartat 4.1, també en un context d'alçament popular, com va ser la revolució espanyola del 1936 després del colp d'estat de 18 de juliol, es produí un important però efímer salt qualitatiu en l'apoderament econòmic de la classe obrera amb l'expropiació de mitjans de producció (indústries principalment catalanes i terres sobre tot aragoneses però també en menor mesura valencianes, murcianes, castellanen, extremenyes i andaluses), que passaren a ser de propietat col·lectiva i gestionades pels seus mateixos treballadors. L'estimació oficial del Instituto de Reforma Agraria és que fins a l'agost del 1938 s'expropiaren “*cerca del 40% de la superficie agraria útil, el 54% de la cual fue legalmente colectivizada*”³⁹.

Aquesta col·lectivització va ser, més que planificada per la C.N.T., producte de l'actuació espontània de la gran massa de treballadors baix la influència ideològica,

38 RUIZ GALACHO, Encarna: *La Comuna de París y la doctrina marxista del Estado*, en *Laberinto*, nº 6, disponible en http://laberinto.uma.es/index.php?option=com_docman&task=doc_view&gid=65

39 CASANOVA, Julián: Las colectivizaciones, en AAVV: *La Guerra Civil española. La economía de guerra*, Ediciones folio, BCN, 1997, pp. 40-61, cit. en CHAVES, Rafael: *70 aniversario de la 2ª República Española y cooperativismo*, en *Noticias de la economía pública, social y cooperativa*, nº 33, p.84

directa o indirecta, de l'organització anarcosindical⁴⁰, i el seu abast es va situar entre milió i mig i poc més de tres milions de persones, depenent de les fonts⁴¹.

40 PÉREZ BARÓ, Albert: *Trenta mesos de col·lectivisme a Catalunya*, 1970, i SOUCHY, Agustín I FOLGARE, Paul: *Colectivizaciones. La Obra Constructiva de la Revolución Española: Ensayos, Documentos, Reportajes*, Fontamara, Barcelona, 1977; ambdós citats en AYMERICH CRUELLS, Juan: *Las cooperativas y las colectivizaciones obreras en Catalunya como modelos de gestión colectiva. Proceso de regulación legal (1839-1939)*, Tesi Doctoral, Universitat de Barcelona, 2008

41 Frank Mintz fa un breu repàs a les diverses estimacions en *Autogestión y anarcosindicalismo en la España revolucionaria* (2006, p.144, Traficantes de Sueños)

CAPÍTOL 5. LA COOPERATIVA INTEGRAL CATALANA

“Una nova llavor ha germinat: és Compromesa, Resistent, Enxarxada, Austera, Revolucionària, Activista, Desobedient, Integral, Creadora, Activa, Lliure, Somniadora...

Invisible a la mirada de la tempesta, respira alegre en algun dels horts rebels del nostre món. En germinaran més amb passes fermes i la drecera clara, per alçar la mirada i dir: No tenim por!”

Enric Duran⁴²

42 Comunicat publicat el 28 de febrer de 2013 en <http://enricduran.cat/cap-desobedient-a-la-presos-una-carta-oberta-al-poder-i-un-nou-projecte-col%C2%B7lectiu/>

5.1 GESTACIÓ

Els orígens de la Cooperativa Integral Catalana (C.I.C.) es troben principalment en el context del denominat moviment antiglobalització o altermundista, que sorgeix amb el canvi de mil·lenni en oposició frontal a les polítiques neoliberals que en una progressiva expansió i profundització anaven colonitzant quasi cada indret del planeta i mercantilitzant totes i cadascuna de les esferes de la vida social.

Després d'haver participat a projectes relacionats amb el *decreixentisme*, la dependència del petroli i el funcionament de la banca i la creació dels diners, un grup d'activistes amb experiència cooperativa de servei als moviments socials comença a treballar amb la idea de les cooperatives integrals.

En aquest grup destaca la figura d'Enric Duran, que uns pocs anys abans havia dissenyat i executat un pla de "reapropiació bancària" pel qual amb documentació falsa aconseguix de 39 entitats de crèdit préstecs per valor de 492.000 €, diners que mai pensava tornar. L'objectiu era doble: per un costat, finançar projectes dels moviments socials anticapitalistes, i per l'altre, denunciar públicament l'insostenible i pervers sistema de creació dels diners en forma de deute amb la confessió voluntària de la seua acció el dia 17 de setembre del 2008 en els 200.000 exemplars de la publicació *Crisi*, en un moment en el que estava a punt d'esclatar la bombolla financera (el dia 15 Lehman-Brothers s'havia declarat en fallida) després de l'orgia creditícia dels anys anteriors, encara que la seua acusació era una esmena a la totalitat i no als excessos conjunturals. La lògica de l'acció queda expressada en una pregunta retòrica del seu article:

"Quan el finançament al consum i l'especulació són dominants a la nostra societat, què millor que "robar" als que ens roben i repartir els diners entre els grups que ho denuncien i construeixen alternatives?"

Sis mesos més tard, en una altra publicació massiva del mateix col·lectiu (*Podem*, 350.000 exemplars) es fa referència per primera vegada a les cooperatives integrals i es promou la seua creació a nivell local, idea que més tard es va substituir per la de fer un ús col·lectiu de cooperatives integrals d'un àmbit més extens.

Altres dels esdeveniments que anaren configurant el camí cap a la la CIC és l'aparició d'ecoxarxes a diverses comarques del territori català, començant per les del Montseny (EcoSeny) i el Tarragonès (XarxaECO). En el *1er Seminari de Sistemes Monetaris Lliures* celebrat a finals de desembre de 2009 es trobaren alguns dels seus representants per a reforçar el treball d'aquestes xarxes d'intercanvi i impulsar la creació de monedes lliures a Catalunya d'una manera conjunta i coordinada. I és immediatament, en gener de 2010, quan es fan les primeres reunions per a constituir la C.I.C. amb la idea de servir com a forma d'articulació de totes les ecoxarxes i com a eina jurídica amb la qual relacionar-se amb l'Estat.

Finalment, la Trobada a Ruesta (Saragossa) entre l'1 i el 4 d'abril de 2010 va servir de *“posada en comú i coordinació de totes les xarxes i moviments que treballen i aposten per les alternatives al capitalisme, a l'autoritarisme, al patriarcat”*, i en ella es feia una...

“Crida a les persones activistes del decreixement, de la permacultura, de l'agroecologia, de les ciutats i pobles en transició, de l'autogestió, de l'anarcosindicalisme i altres sindicalismes combatius, de l'ecologia social, de l'economia solidària, de l'autonomia, del viure sense capitalisme. A totes les persones activistes que se sentin incloses”

Amb aquests ingredients, el maig de 2010, es celebra l'assemblea constituent de la Cooperativa Integral Catalana.

5.2 OBJECTIUS, CARACTERÍSTIQUES, FILOSOFIA

Ha quedat clar al llarg del present treball que la Cooperativa Integral Catalana no és una cooperativa convencional i, de fet, ni tan sols és una única cooperativa sinó un grup d'elles. El seu esperit, més bé, és el dels moviments socials, i per tant la seua activitat s'inscriu en una dimensió de canvi social.

Així, la clau per a comprendre la seua essència estiga probablement en el terreny i l'abast dels seus **objectius**. Com sabem, la definició oficial de cooperativa que fa la A.C.I. ens diu de aquesta existeix per a satisfer les *“necessitats i aspiracions econòmiques, socials i culturals en comú”* del seus *membres*, però en el cas que ens

ocupa aquestes necessitats i aspiracions no són les habituals d'aconseguir unes condicions de vida dignes dins del sistema polític-econòmic estatal-capitalista sinó arribar a construir una microsocietat alternativa protegida de la intervenció d'aquest sistema amb una forma jurídica cooperativa com a eina legal. La segona versió de la pròpia Guia⁴³ de la C.I.C. ho defineix així (el ressaltat és meu):

“Construir un **entramat de relacions econòmiques cooperatives i solidàries** entre persones i empreses socials, que **surti de les regles del mercat** i que **no sigui controlat per l'estat**.

(...)

A llarg termini es podria convertir en una altra societat fora del control capitalista, amb el seu propi sistema de seguretat i previsió social per garantir les necessitats bàsiques de tots els seus membres en tot el seu recorregut vital”

A curt termini, en canvi, la C.I.C. es proposa l'objectiu molt més assimilable a l'estàndard cooperatiu de servir de “*resposta col·lectiva a la crisi*”, explicant-nos els beneficis que obtindríem amb la nostra participació:

- “• *Reduïm les nostres despeses en euros i ajudar a créixer les monedes socials de les diferents ecoxarxes.*
- *Reduïm el preu dels productes necessaris a través de les compres col·lectives.*
- *Donem una opció de venda directa als productors.*
- *Donem una sortida d'autoocupació digna i il·lusionant a persones que estan a l'atur.*
- *Facilem una sortida econòmica col·lectiva a les persones que s'han tornat insolvents de cara a la banca o l'estat.*
- *Donem una opció d'estalvi compromès a totes les persones.*”

Amb la *confessió* de la construcció d'una altra societat com a objectiu final, adquireix gran protagonisme l'adscripció sociopolítica de les persones participants del procés, transfons d'on derivaran els valors que es projecten en aquella, tal i com partint d'un llenç en blanc la paleta de colors disponibles determina en bona mesura el resultat final del *quadre*. Però entrarem en aquest punt més endavant, quan exposem els principis generals.

Quant a les **característiques** generals del projecte, ens pot valdre la justificació de cadascun dels termes de la seua denominació oficial:

43 Disponible en <http://ecoxarxaemporda.files.wordpress.com/2012/02/guia-cic-en-catalc3a0.pdf>

“**Cooperativa** com a projecte que practica l'autogestió econòmica i política amb la participació igualitària dels seus membres. També, perquè pren legalment aquesta forma jurídica.

Integral per ajuntar tots els elements bàsics d'una economia com són producció, consum, finançament i moneda pròpia i, alhora, perquè vol integrar tots els sectors d'activitat necessaris per viure.

Catalana perquè s'organitza i funciona principalment en l'àmbit territorial de Catalunya.”

La Guia ens explica també les característiques formals de la primera, en sentit temporal i també d'importància, de les cooperatives creades, que:

“queda registrada legalment com a Societat Cooperativa Catalana Limitada (SCCL), sota les següents característiques cooperatives:

Mixta perquè engloba diferents models de cooperativa, és a dir, comprèn més d'un àmbit.

De **consumidors i usuaris** perquè la fi és (...) satisfer les necessitats dels seus socis, com la compra conjunta de determinats productes, la prestació de serveis personals, etc., exercint el seu dret a organitzar-se per autoabastir de material en les millors condicions possibles de qualitat i preu.

De **serveis** perquè les persones que componen la cooperativa ofereixen serveis per al benefici comú.

Amb l'opció que hi hagi **socis de treball**, aquelles persones que l'activitat consisteix en la prestació del seu treball en la cooperativa.

D'**iniciativa social** perquè permet el format de voluntariat.

Sense ànim de lucre perquè és una entitat amb finalitat no és [sic] la consecució d'un benefici econòmic.”

5.3 PRINCIPIS GENERALS / VALORS

La Guia de la C.I.C. fa en el seu primer punt una declaració dels principis que hauran de regir la seua actuació i la dels seus membres com a tals, i que es presenten en cinc blocs temàtics. El primer d'ells és el de **Transformació Social**, i inclou:

- a) Interès pel bé comú i importància d'estar bé amb un mateix.
- b) Desprendre's del materialisme.
- c) Cooperació i solidaritat en la transformació social.

- d) Transició basada en el dia a dia per estar cada vegada més a prop de convertir la utopia en realitat.
- e) Relació directa entre l'acció pràctica i la seva teorització.
- f) Cooperativa inclusiva i *enXARXAdora* per tota la societat.

Seguidament, parla de l'esfera de la **Societat**, on trobem:

- a) Equitat i justícia social.
- b) Igualtat en la diversitat.
- c) Autorrealització i suport mutu.
- d) Compromís i autoavaluació.
- e) Compartir amb tota la societat les nostres pràctiques.

En tercer lloc hi figuren els principis relatius a l'**Economia**, que són:

- a) Atendre les necessitats de les persones per sobre de qualsevol altre interès i cadascun aportant segons les seves possibilitats.
- b) La moneda és un sistema de mesura d'intercanvi de les persones a la comunitat exclouent l'acumulació com a objectiu.
- c) Es promouran altres formes no monetàries d'intercanvi: economia gratuïta, bescanvi directe, economia comunitària.
- d) Establir relacions econòmiques justes entre productors i consumidors: la cooperativa orientarà a fer el càlcul de preus justos sobre la base dels seus costos, les seves necessitats i les dels consumidors.
- e) La cooperativa informará als productors de les necessitats dels consumidors per orientar la producció.
- f) Els ECOcoops mai són convertibles en euros i no s'accepta cap tipus d'interès en els préstecs de ECOcoops.

També té el seu apartat, l'**Ecologia**, que engloba:

- a) Ecologia i Permacultura.
- b) Decreixement i sostenibilitat.

I finalment, quant a la dimensió **Política**, els principis a seguir són:

- a) Democràcia: directa, deliberativa, participativa.
- b) Autogestió i descentralització.
- c) Transparència.
- d) Subsidiarietat: del fet local al global.
- e) Assemblearisme.

5.4 ESTRUCTURACIÓ INTERNA

Si volem fer una anàlisi de la composició interna de la C.I.C., haurem de fixar-nos en diverses dimensions:

- a) els **tipus de socis** o components primaris
- b) l'**estructura** des d'un punt de vista **territorial**
- c) la **funció** que s'exerceix dins de la globalitat de la C.I.C.
- d) l'**àmbit de l'activitat** en que es desenvolupen els seus projectes
- e) els **tipus de projectes** que la formen, segons la seua **naturalesa**

a) Tipus de socis

A nivell formal, es reconeixen tres modalitats d'associació a la C.I.C. en funció de la seua participació en termes d'activitat econòmica.

El soci **autònom** és aquell que *“participa a la Cooperativa Integral Catalana tant per tenir activitat econòmica cap a l'exterior en euros, com per tenir intercanvis econòmics amb altres socis en euros i moneda social”*. Haurà d'aportar la quota inicial i una altra periòdica determinada en funció de la seua facturació, que es farà sempre a nom de la cooperativa. El seu projecte haurà de ser econòmicament viable i transparent, i aportar algun benefici directe a la C.I.C. (per exemple, *“oferint una part dels seus productes/serveis en moneda social per altres socis de la cooperativa, a través del C.E.S. o implicant-se d'alguna manera en el dia a dia”*). A més, no s'accepta l'activitat econòmica contrària al model social de la cooperativa, com la *“dedicada a l'exportació, producció alimentària intensiva en químics, elaboració de peces per a cotxes nous, producció de plàstics, distribució de papers amb clor, oferir treball per multinacionals a través d'una ETT, etc.”*

El soci **genèric** (denominat *individual* en la Guia, encara que en algun cas és una persona jurídica i per tant pot ser un col·lectiu de persones físiques), que només aportarà la quota inicial, pot adoptar tres perfils: el *consumidor* de béns i serveis; el *prosumidor*, que a més de consumir-los els produeix per a altres socis; i el *de serveis*, que té una activitat econòmica legalitzada amb la qual realitza *“intercanvis*

econòmics amb altres socis, però que no utilitza la cooperativa per emetre factures cap a l'exterior (factura com a persona jurídica pròpia)”.

El soci **afi**, que segons la Guia és aquell “*que no paga quota (perquè no té capacitat econòmica per fer-ho), però que per la seva activitat i per la seva afinitat amb el projecte, cal que consti en el registre de soci sense que això li suposi drets ni deures de cara a la cooperativa*”, sense explicar a quin tipus d'activitat es refereix ni quines serien les possibles causes d'aquesta necessitat conseqüent.

Mereixen un punt d'atenció les formes de pagament de la quota inicial, en principi establerta en 30 € per als socis individuals i 60 per als col·lectius, siguen autònoms o genèrics. Aquests últims, però, poden optar per pagar-la en ECOcoops (“*sempre que el pagament d'aquesta no repercuteixi en saldos negatius*”), la moneda social pròpia, o també en treball en benefici de la comunitat en funció de les seues necessitats concretes amb una valoració de 5 u.m./hora. D'aquesta forma es redueix la dependència de les persones front a l'economia oficial, controlada en gran part per institucions poc o gens democràtiques i que serveixen majoritàriament a interessos privats allunyats del bé comú, i per tant es produeix un apoderament comunitari.

b) Xarxa Territorial

Ja hem avançat alguna cosa en l'epígraf 5.1 sobre l'element dinamitzador de l'activitat econòmica a nivell local, les denominades ecoxarxes. Amb aquestes xarxes d'intercanvi “*es creen mecanismes de suport mutu*” entre...

“persones d'una mateixa comarca o bioregió, que s'uneixen de forma estable amb el compromís de construir una altra forma de relacionar-se, fomentant l'economia local, el consum responsable i les relacions humanes, cobrint així les necessitats bàsiques personals. A més, permetent a aquestes desenvolupar noves habilitats més enllà de les purament professionals.”

...i estimulant l'ús d'una moneda social autogestionada, redueixen la dependència de mercats més amplis i la subordinació a instàncies de poder exògenes, amb el benefici clar d'una major autonomia de les economies locals.

Gràficament, podem pensar en les ecoxarxes com la frontissa on s'articulen els

nivells micro i macro del sistema econòmic que es pretén construir, on es connecten cadascuna de les unitats econòmiques d'un territori, les seues “diferents iniciatives autogestionàries” amb la globalitat del sistema, creant les interaccions que convertiran una massa de persones en una comunitat de tipus econòmic però també cultural, polític,..., és a dir, social en tota l'extensió del terme.

Com tracta de representar la *Figura 1*, en un graó inferior al de les ecoxarxes trobem els nuclis locals, la xarxa a nivell local (municipal o de barri) dels projectes i les comunitats de persones que, des de la seua autonomia, “*comparteixen els seus principis [de la C.I.C.] a nivell local, implementant i coordinant en la mesura de les seves possibilitats, projectes i iniciatives per l'autogestió holística de les persones que hi participen*” conformant així el nivell de grups d'afinitat, el més baix de l'estructura. I en sentit ascendent, les ecoxarxes són el component immediat de la C.I.C., i aquesta configurara un dels nodes d'una xarxa de cooperatives integrals.

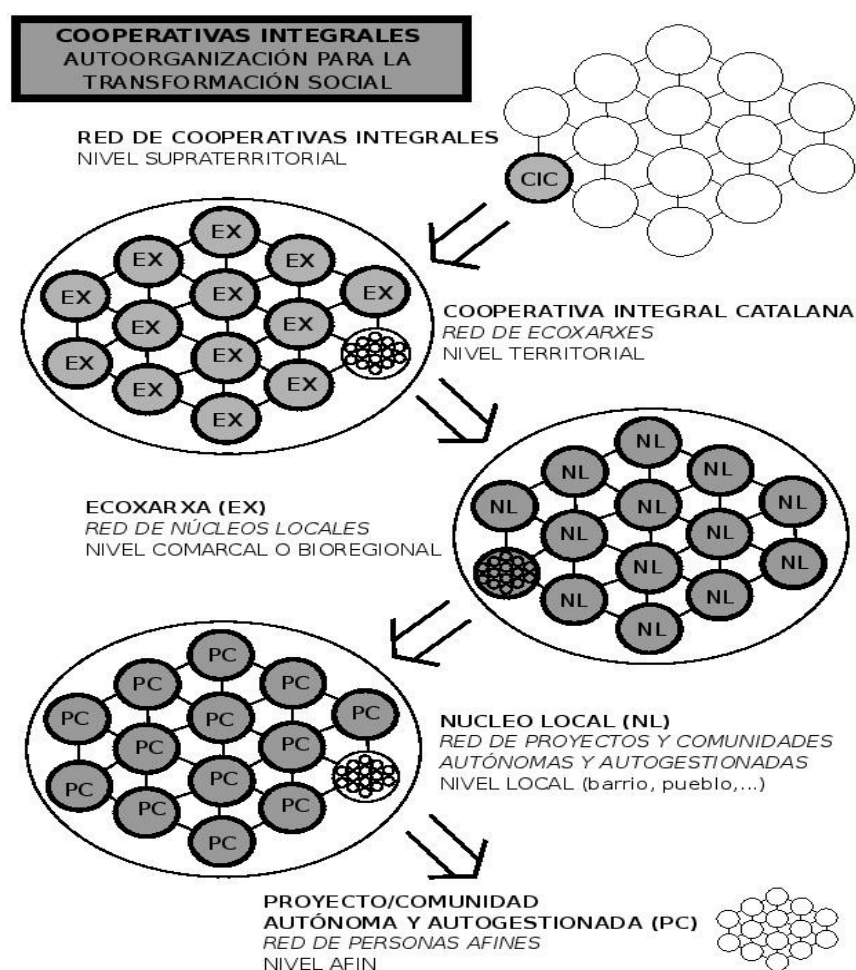

Figura 1. Estructuració territorial de la Cooperativa Integral Catalana
(Font: www.ecoxarxadelleida.cat/2012/01/18/mapa-conceptual-de-la-cic)

c) Funcions, Comissions

La creació i dinamització d'una estructura organitzativa amb un objectiu tan important requereix l'acompliment d'una sèrie de funcions estructurades lògicament en comissions o grups de treball. Aquestes comissions, al seu torn, poden adscriure's pel seu contingut a àmbits temàtics més genèrics, que la Guia denomina *Nodes*.

Un primer Node és el de les **Persones**, on trobem les comissions d'Acollida, que “s'encarrega de donar la benvinguda als nous socis, així com rebre a qualsevol persona interessada en el projecte per donar resposta a dubtes i consultes que es plantegin”; de Formació “sobre el funcionament i estructura interna” de la cooperativa; de Gestió de conflictes; i de Suport a l'autoocupació, per als qui vulguen “desenvolupar els seus propis projectes”

Passant al Node de **Comunicació**, en ell hi són les comissions de Comunicació, Difusió i Extensió; la de Documentació, que recull els acords que va generant la cooperativa; i la d'Informàtica.

En tercer lloc, hi trobem el Node d'**Economia, legal i producció**, amb les comissions de Gestió econòmica dels serveis comuns, que “s'encarrega de la comptabilitat, de la relació amb l'administració i l'estat i de donar suport als socis autònoms”; Jurídica; de Seguiment de la moneda social, que realitzarà anàlisis sobre les seues fluctuacions; i de Projectes productius.

El quart Node és el de **Coordinació**, on hi han les Comissions de Coordinació amb les ecoxarxes (i nuclis locals), o millor dit coordinació “entre les diverses ecoxarxes i aquestes amb la C.I.C.”, alhora que dona suport a la creació i consolidació de noves ecoxarxes; la de Coordinació de grups temàtics; de Metodologies de preses de decisió; i la de Tasques de coordinació, per a “resoldre o vehicular els temes que no estiguin portant cap altre comissió o grup”.

Un Node més, el cinquè, és el de **Necessitats i intercanvi**, que conté les comissions de Necessitats bàsiques, tant comunitàries com personals, per a detectar-les i facilitar la seua cobertura; la de Promoció de l'intercanvi (i la moneda social); la de Treball comunitari; i la de Consum cooperatiu.

Finalment, un sisè Node és el d'**Infraestructures i compres**, on està la Central d'Abastiment Catalana (abans Coordinació de Centrals de Compres) per a “intercanviar productes i serveis que encara no podem produir o bé localment o que tenim com a excedent”, fer “una gestió més racional del transport” i reduir despeses d'intermediació.

d) Àmbits d'Activitat

Tenint la *integralitat* en la seua pròpia denominació, i sent un projecte que, recordem, **“a llarg termini es podria convertir en una altra societat fora del control capitalista, amb el seu propi sistema de seguretat i previsió social per garantir les necessitats bàsiques de tots els seus membres en tot el seu recorregut vital”**, lògicament la seua activitat haurà de tractar d'abastar les principals àrees, sinó totes, d'activitat humana.

Aquesta, però, és sense dubte una empresa d'enormes dimensions, i per això s'ha donat prioritat a aquelles àrees que es consideren més importants per a satisfer les necessitats humanes bàsiques, com: l'Educació (d.1); la Salut (d.2); l'Habitatge (d.3); l'Alimentació (d.4); el Transport, lligat al tema de l'Energia (d.5); el Finançament (d.6); i, com a eix transversal, l'Autoocupació (d.7).

d.1- Pel que fa a l'**Educació**, la C.I.C. **“treballa per a construir i desenvolupar, de manera conjunta, un sistema educatiu lliure, obert i accessible a totes les persones”, que es considera “necessari i indispensable per al desenvolupament integral de la societat que volem”**. Es tracta de **“crear iniciatives autogestionades per a defensar les potencialitats humanes que el sistema tracta de suprimir”** obsessionat **“en deshumanitzar la persona”** reduint **“l'aprenentatge a la memorització, la repetició, la rutina i l'avaluació”**.

La seua proposta no es unívoca, hi cap **“el mètode Montessori, la pedagogia llibertària, el mètode intuïtiu de Pestalozzi, l'educació popular, etc. (entre moltes altres corrents que poden reinventar-se o aflorar amb l'experiència)”**, però la orientació sempre ha de ser la **“d'estimular el creixement integral de la persona i fomentar-ne l'autonomia plena”** amb una metodologia no directiva on l'adult siga un

mer acompanyant i l'infant juga amb total llibertat desenvolupar la seua creativitat i expressar la seua curiositat natural, de forma que l'aprenentatge siga vivencial, fruit de l'experimentació directa i no d'abstraccions teòriques desconnectades del seu entorn vital.

Més en l'etapa adulta del desenvolupament humà, un exemple molt revelador del paradigma educatiu que es pretén és el concepte d'*Espai d'Aprenentatge Col·lectiu* (E.A.C.), que substitueix la unidireccionalitat del procés i el desequilibri entre els rols de professor i d'alumne de la visió pedagògica tradicional per la reciprocitat, estimulant que els participants (ja no alumnes) aporten el seu coneixement i enriqueixen així un procés del qual es beneficia també el facilitador (ja no professor), i una major horitzontalitat, donant l'oportunitat de que totes les persones que conformen l'E.A.C. participen igualitàriament en els processos de presa de decisions referides tant a continguts com a metodologies d'ensenyament.

L'Oficina d'Educació s'encarrega de donar suport als projectes ja existents i de fomentar-ne de nous, i funciona també com instància d'enxarxament i de coordinació de totes les iniciatives d'aquest tipus. El seu abast, però, va més enllà de la pròpia C.I.C., donat que en ella participen projectes que sense utilitzar el paraigua legal de la cooperativa “desenvolupen models alternatius a l'educació oficial”, com els associats a la Xarxa d'Educació Lliure catalana o el *Colectivo de Educación Libre* a nivell estatal.

d.2- Quant a la **Salut**, que es considera un “*sector clau pel sistema capitalista, que genera i cronifica les malalties*” com a mesura de control social i alhora un camp més d'explotació econòmica, també s'impulsa un canvi de paradigma que va del “*sistema sanitari al·lopàtic hegemònic*” al que anomenen “*medicina unificada*”, que “*és una proposta que des d'una visió sistèmica, fusiona les cosmovisions del que fins avui es coneix com la medicina convencional, la psicosomàtica i les teràpies alternatives*”. Es tracta d'una concepció holística de la salut que tracta d'oferir un “model biopsicosocial, cultural, ètic i espiritual que prioritzi la prevenció i la promoció de la salut”.

El Sistema de Salut Pública Cooperativista (S.S.P.C.) “*es basa en la construcció i*

l'acció participativa com a part del desenvolupament humà de l'individu en totes les seves dimensions i com a procés col·lectiu del conjunt". Partint de la idea de que salut i malaltia són constructes socioculturals i no estats naturals de la persona, l'objectiu a assolir és *"construir una societat que relacioni directament estil amb qualitat de vida"*.

En ell es trasllada el protagonisme des del professional, les seues institucions, tecnologies i fàrmacs, a l'individu amb les seues pràctiques i a la comunitat i les condicions socials que aquesta crea, i la salut passa així de ser un *servei externalitzat* a un àmbit més d'autogestió personal i comunitària.

El *"pacient-objecte"* passiu que es sotmet al dictat professional per a la seua curació es converteix en *"persona-subjecte"* activa i, juntament al seu context social, en bona part responsable de les condicions que determinen la salut i per tant de la seua promoció.

La figura del metge depositari del coneixement és substituïda per la de *"facilitadora de salut"* que disposa de *"les eines necessàries per acompanyar a una altra persona en el procés de presa de consciència de l'estil i la qualitat de vida que vol assolir perquè progressivament sigui capaç d'autogestionar-lo"*.

En aquesta àrea trobem diferents grups de treball, como els de:

- l'Oficina de Salut, amb unes funcions similars a les de l'Oficina d'Educació en el seu àmbit
- el C.A.P.S. (Centre d'Autogestió Primària en Salut), el "projecte pilot on es poden posar en pràctica els principis" del S.S.P.C.
- i el S.H.A. (Salut Holística Autogestionada), que es defineix com *"un espai on les persones ens fem responsables de l'harmonització i preservació de la nostra salut, de manera activa, individualment i/o col·lectiva"*

d.3- En el cas de l'**Habitatge**, la proposta *"va encaminada a recuperar el [seu] caràcter col·lectiu i comunitari (...) -ja sigui en l'àmbit rural o en l'urbà-*" mitjançant la col·lectivització, amb *"un model que garanteixi el dret d'ús davant l'especulació i la mercantilització"*.

De nou hi ha un ens coordinador, l'Oficina d'Habitatge, que partint de *“la diversitat de situacions i voluntats individuals”* tracta de dirigir les persones amb requeriments habitaculars cap a alguna de les opcions d'un *“ampli ventall d'eines”*: l'ocupació, *“una pràctica d'apoderament directa i sense intermediaris, amb un creixent suport social”*; la cessió d'ús sense cost de lloguer; la masoveria o *“acord de cessió d'immobles (rurals o urbans) a canvi del manteniment, rehabilitació o de productes de la terra”*; l'autoconstrucció de l'habitatge, *“concretament bioconstrucció”*; les caravanes autosuficients, que permeten *“compaginar la vida nòmada amb la sedentària”*; i la repoblació d'entorns rurals abandonats.

En aquest àmbit l'element més rellevant és la Cooperativa d'Habitatge Social (CIC-HS), que s'encarrega de generar una borsa d'habitatge pròpia (per arrendament o amb *“la compra de paquets d'hipoteques impagades”*) per a cedir-ne l'ús a canvi d'un *lloguer social*, i també dona suport jurídic a les persones amb deutes hipotecaris als que no poden fer front.

d.4- Passant a l'**Alimentació**, com que la sobirania alimentària és un dels seus objectius primordials, la C.I.C. treballa per facilitar l'autoabastiment *“d'aliments de proximitat, amb alts valors ecològics i a un preu just per a tothom (...) eliminant els intermediaris que encareixen el producte, amb acords entre els productors i els consumidors finals”*, i ho fa mitjançant la Central d'Abastiment Catalana (C.A.C.), un servei comú de suport i dinamització dels *Rebosts*, *“espais d'abastiment i d'intercanvi vinculats a un nucli d'autogestió local, a una ecoxarxa o a un projecte col·lectiu de la C.I.C.”*.

Els criteris de la C.A.C. per a incloure productes en el seu catàleg seran que siguin *“agroecològics i/o artesanals de confiança, directes del productor i de proximitat, en la mesura del possible”*. I entre les seues funcions estan: recopilar les necessitats de proveïment col·lectives; identificar els productors i/o artesans connectant-los amb els Rebosts locals; coordinar les comandes col·lectives dels Rebosts quan no hi tinguin productors locals, el transport i també la gestió dels excedents; i promoure l'ús de la moneda social i la creació i el desenvolupament de nous obradors.

d.5- En el camp del **Transport** i l'**Energia**, des d'una visió decreixentista que comença per la racionalització dels desplaçaments, es fomenta la utilització de mitjans col·lectius i una progressiva substitució dels vehicles impulsats amb combustibles fòssils per aquells alimentats amb biocombustibles i/o altres energies verdes. Els projectes engegats fins ara han sigut l'Autobús Cooperatiu col·lectivitzat per a l'ús dels socis de la C.I.C. i de persones i col·lectius de moviments socials afins, un camió utilitzat per la C.A.C. en la seua ruta mensual de distribució de productes i la "*Caravana ecològica/pedagògica L'Art du Soleil*", una camioneta impulsada per biodièsel per a difondre de forma itinerant "*la multidiversitat decreixentista, l'autogestió energètica i la sobirania alimentària*" que té "*l'objectiu de mostrar tecnologies simples i encaminades a l'autosuficiència*".

També a aquests àmbits pertany la campanya *Posa-hi Oli*, que promou la creació de *Taques d'Oli* o punts de recollida i transformació d'oli de cuina usat que després servirà de combustible per a vehicles adaptats, amb l'objectiu global de generar "*alternatives a les dependències a multinacionals i a l'Estat i arribar al transport lliure i gratuït*".

d.6- El **Finançament** és també un dels àmbits en que opera la C.I.C. Per a fer-ho, es disposa de la Cooperativa d'Autofinançament Social en Xarxa (C.A.S.X.), concebuda en el moment d'elaboració de la Guia com la "*primera estructura bancària de l'Estat espanyol -en forma de cooperativa de serveis- que operarà sense interès*" i a dia de hui ja en funcionament i complint aquesta condició. Amb ella es gestiona de forma assembleària i transparent l'estalvi, les donacions i el finançament de projectes que complisquen "*uns criteris socials, polítics i ecològics*". Dels seus fons, un terç "*és utilitzat com a préstec per als projectes de les persones sòcies*", un altra tercera part "*es manté com a fons de liquiditat*" i la resta "*es diposita en projectes 'segurs'*", i es tracta de compensar el desavantatge per a les persones dipositants de no oferir-los guanys amb un servei de assessorament en reducció de despeses.

Dins també de l'esfera de l'economia estan les Oficines de Desobediència Econòmica (O.D.E.), que són espais d'aprenentatge col·lectiu on es practica "*aquella modalitat de la desobediència civil concentrada a alliberar-nos del poder econòmic*".

privat o estatal” per a “*derivar els nostres recursos a la construcció d'alternatives al sistema econòmic actual*” a través d'accions individuals com la insubmissió fiscal (a l'I.R.P.F., a l'I.V.A., o global), la declaració d'insolvència i l'allargament dels desnonaments, o col·lectives com la xarxa de lloguers creuats i l'organització front a deutes hipotecàries impagables o per a recomprar els deutes impagats.

d.7- Per últim, per a la C.I.C. una qüestió bàsica en el sistema econòmic que tracta de construir és l'**Autoocupació**, amb la qual les persones poden apoderar-se, i per això s'ofereixen eines que eliminen o redueixen les dificultats de tipus econòmic, legal i financer del procés. Aquestes passen, concretament, per:

- la figura del soci autònom, que ja hem vist en el punt dedicat als tipus de socis
- una borsa de treball en la que es pot retribuir en moneda oficial o social o amb qualsevol altre tipus de lliure acord
- la xarxa d'intercanvis recíprocs de la C.I.C. en la plataforma virtual del Community Exchange System (C.E.S.)
- la *Comissió de Projectes productius*, que entre altres funcions té la de crear les bases de dades de necessitats i de capacitats dels participants en la cooperativa

e) Naturalesa dels projectes

El projectes productius de la C.I.C. estan majoritàriament adscrits als socis autònoms que els porten endavant i que poden considerar-se els seus *titulars*. Són els Projectes d'Iniciativa Productiva (P.I.P.), que han de complir els requisits i principis de la cooperativa per a rebre l'aprovació per part de la Comissió de Projectes Productius.

Els P.A.I.C. (Projectes Autònoms d'Iniciativa Col·lectivitzada), en canvi, com que utilitzen recursos de la C.I.C. (“*terrenys, vehicles, maquinària, etc.*”) i estan principalment destinats a cobrir les necessitats dels seus socis, són de titularitat col·lectiva, i tot ser autogestionats, la seua creació, assignació de recursos i tancament depenen dels acords de l'assemblea general. Entre aquests trobem a hores d'ara :

- [Ca L'Afou](#), una “colònia ecoindustrial postcapitalista de 26.000 m2, composta per

30 habitatges, naus industrials, terrenys de cultiu i altres espais” a Cabrera d’Anoia (Barcelona) dedicada al desenvolupament d’alternatives tecnològiques en el camp de les energies renovables, la telefonia lliure i la seguretat informàtica

- [SOM Comunitat](#), *“una experiència de treball i convivència per a desenvolupar una manera sostenible y humana de relacionar-nos i interactuar amb el nostre entorn”* situat en el mas de la Torre de Pujarnol, Girona.

- Roig21, un projecte bàsicament habitacional ubicat a un edifici del barri del Raval, a Barcelona

- [AureaSocial](#), immoble al centre de Barcelona seu d’alguns dels serveis comuns de la cooperativa, del C.A.P.S. i on es desenvolupen moltes altres activitats

- [La Paula](#), que actua com a delegació de la C.I.C. a la comarca del Maresme oferint alguns dels seus serveis.

- el [BUS Cooperatiu](#), *“per a l’ús dels socis de la C.I.C., així com per a persones i col·lectius afins als moviments socials”*

- la [C.I.R.I.](#), cooperativa (d’Instal·lacions i Rehabilitacions Integrals) sense ànim de lucre que fomenta l’autoocupació, la formació professional i l’ús de la moneda social

- l’Infoespai, local al barri de Gràcia de Barcelona i seu de la Central de Compres de la ciutat condal

- la caravana autosuficient [L’Art du Soleil](#)

- L’Hort d’En Càndid, a Terrassa, dedicat a la producció agroecològica

- i el “bar-restaurant social i cultural” [Ca L’Alegria](#) al Mas Astor de El Vendrell, Tarragona.

A la Guia s’hi menciona encara una altra categoria de projectes, els de Servei Comú (P.S.C.) però tant per la denominació i la breu descripció que es fa, com per la relació que es mostra (Coordinació de Centrals de Compres, Gestió econòmica, Jurídica, Serveis Informàtics,...) aquesta és una figura que sembla haver estat substituïda per la de les Comissions.

5.5 FUNCIONAMENT

Una vegada exposats des d'una perspectiva estàtica els elements que conté la C.I.C., sembla adequat analitzar els aspectes dinàmics, les formes de funcionament, que determinen en bona mesura les seues possibilitats de desenvolupament i d'acompliment dels seus objectius. I en aquest punt entenem que es poden distingir principalment dos plans.

a) Pla econòmic

Encara que ja sabem que l'esperit de la C.I.C. és més el d'un moviment social que el convencional per a un projecte empresarial, del que es troba molt allunyat, la sostenibilitat econòmica és lògicament un dels factors imprescindibles per a la seua supervivència. Més encara, l'obtenció d'uns resultats positius derivats de l'activitat econòmica cooperativa cap a l'exterior de la mateixa constitueix el punt clau d'absorció de recursos que hauran d'acabar donant-li una capacitat econòmica suficient per a finançar els sistemes públics cooperativistes de salut i educació i els gastos de gestió de la cooperativa, així com cobrir també la resta de necessitats humanes bàsiques només amb l'activitat intracooperativa realitzada en moneda social. És així com es podrà arribar a l'objectiu de conformar una bombolla socioeconòmica autosuficient i per tant amb autonomia front a l'Estat i front al mercat i les institucions que controlen l'economia d'una societat.

En aquest aspecte, la figura clau és la del soci autònom, *“una persona o projecte que realitza una activitat productiva oferint béns o serveis sota el paraigua legal de la C.I.C.”* de la qual rep el benefici íntegre, i mostra un clar paral·lelisme amb el cotitzant en el Règim Especial de Treballadors Autònoms de la Seguretat Social. La seua principal funció és la de facilitar l'autoocupació amb una activitat cap a l'exterior de la cooperativa acord als seus principis, però també la de cobrir les necessitats de les resta de socis i promoure l'ús de la moneda social.

Com hem vist anteriorment, els socis autònoms han d'abonar una quota periòdica en funció de la seua facturació, i la seua activitat econòmica és també una font de recursos que els socis no aporten directament sinó que s'obtenen a través de la desobediència fiscal a l'I.V.A. D'aquesta forma, els beneficis derivats de la cooperació poden quedar en propietat de la cooperativa, que realitza una

redistribució interna avaluant cada projecte en funció del tipus d'activitat i de criteris polítics, de sostenibilitat ecològica i de justícia social.

Cooperativitzant la seua activitat, els productors resulten beneficiats reduint la despesa que suposa la quota periòdica per poder exercir la seua activitat respecte a la corresponent al R.E.T.A.; evitant-se la realització dels tràmits amb l'Administració (Hisenda, Seguretat Social,...) i altres entitats com les companyies asseguradores, dels que s'encarrega en nom de la cooperativa la seua Comissió de Gestió Econòmica; i en no haver de pagar, total o parcialment segons el cas concret, l'I.V.A.. I alhora, la C.I.C. pot disposar de finançament per als sistemes públics cooperativistes i projectes productius d'interès comú, amb uns ingressos sostrets dels impostos que els treballadors pagarien a l'Estat.

Lluny de conceptualitzar, però, aquesta mena d'expropiació a l'Estat com un acte delictiu o almenys immoral, es justifica des del concepte de desobediència civil aplicat a l'àmbit fiscal dins de la campanya per la desobediència econòmica impulsada des del web derechoderebelion.net. Com que l'actuació dels governs no respon a l'interès general sinó al privat de les classes poderoses, aplicant polítiques contràries als interessos de les classes populars, permetent i protegint el robatori que suposa l'apropiació de la plusvàlua per part de l'empresari en tota relació laboral assalariada, o fins i tot arribant en ocasions a realitzar una redistribució inversa dels recursos (per exemple mitjançant la transferència de recursos públics a mans privades dels recents *rescats* bancaris, l'existència de tipus impositius efectius que poden arribar a ser regressius o la legalització de diners negres amb l'amnistia fiscal o eufemísticament *regularització d'actius ocults*), es considera que la societat civil té la legitimitat, sinó directament la necessitat, d'autogestionar les contribucions particulars a l'interès comú, que són els impostos. I no resulta complicat acceptar la consideració d'aquest fet com a desobediència civil, atès que aconsegueix les condicions de ser un acte exercit *“per persones conscients i compromeses amb la societat”*; no mogut per *“l'egoisme sinó pel desig d'universalitzar propostes que objectivament milloraran la vida en societat”*; del que es senten orgullosos els qui el realitzen, que l'entenen com *“un acte cívic més”*; públic, com a acte reivindicatiu que porta implícita la denúncia; pacífic; i amb el qual *“no es pretén transformar enterament l'ordre polític ni soscavar els seus fonaments, sinó promoure la*

modificació d'aquells aspectes de la legislació que entorpeixen el desenvolupament de (...) la societat", si més no en el seu efecte immediat.

En un altre àmbit però també dins de l'esfera econòmica, cal ressaltar que el treball dels **activistes** (recordem que estem parlant en essència d'un moviment social), que poden ser formalment socis de la C.I.C. o no, és majoritàriament voluntari, però atesa l'envergadura del projecte es requereix de un bon número de persones amb una gran dedicació, en alguns casos quasi absoluta, per als quals s'estableix una retribució.

La pretensió, encara no totalment implementada, és que els components de les seues comissions amb un compromís mínim de treball de 15 hores setmanals disposen de la Renda Bàsica Cooperativa, que en la seua primera fase consisteix en un pagament mensual de 350 ECObasics (moneda social pròpia només utilitzable "per adquirir productes de primera necessitat" i sense possibilitat d'endeutament) més habitatge i defensa jurídica. I per a aquells amb una dedicació completa "que siguin capaços d'assumir tasques de gestió i coordinació estables i proactives, a més de generar nous recursos tant humans com materials per cobrir les necessitats i permetre la difusió de la Cooperativa Integral Catalana i les ecoxarxes" està la Renda d'Economia Comunitària per Activistes (R.E.C.A.), pensada per a grups d'afinitat que s'autofinancen "*a través d'una caixa de resistència, on cada un dels membres fa ús dels recursos necessaris per cobrir les seves necessitats bàsiques, de manera transparent i en confiança*" i utilitzen com a allotjament "*espais col·lectivitzats vinculats a la C.I.C.*".

Un últim aspecte econòmic a ressaltar és el **finançament dels serveis públics cooperativistes**, dels que ja està en funcionament el de salut i previst el d'educació, i que funcionen segons el Model Mutualista Mancomunat, pel qual es fan

"aportaciones económicas que en lugar de ser iguales para todos como sería el caso de un servicio comercial, se prorratan en función de dos componentes de equidad social, que son los ingresos de la unidad familiar y el número de miembros que la conforman",

i té un caràcter universal deslligat de la capacitat econòmica ja que recull la possibilitat d'haver "*muchos casos en los que no corresponda ningún pago*

monetario (...), sino simplemente una participación en horas de colaboración”.

b) Pla polític

Cohherentment amb els valors i principis reivindicats com a inspiradors del model social que es pretén instaurar, la metodologia utilitzada en la presa de decisions és:

- assembleària; i per tant com s'explica en la seua Guia, “Les decisions es prenen per consens. En cas contrari les propostes es reformulen fins a trobar el consens, d'aquesta manera s'eliminen les majories i minories”
- oberta a qualsevol persona; “No cal ser soci de la Cooperativa Integral Catalana, ni tan sols formar part d'una Ecoxarxa o nucli local”
- descentralitzada; i “*d'aquesta manera, els projectes cooperatius, les comissions de treball, les ecoxarxes o els nuclis locals prenen les seves pròpies decisions, sempre respectant els acords mínims (...) de la C.I.C.*”, però lògicament “les qüestions que afecten la totalitat dels elements que componen la C.I.C. es debaten de manera conjunta a assemblees permanents i jornades assembleàries”.

L'òrgan de decisió adopta així les dues versions acabades d'esmentar. La denominada Assemblea Permanent, que “es realitza a l'àrea metropolitana de Barcelona” amb una periodicitat mensual i on tothom pot afegir punts a l'ordre del dia, està “composta per (com a mínim): un membre de cada comissió i un membre / soci representant de cada nucli local” i “decidirà quan una decisió va a la jornada assembleària, va a la resolució de conflictes, o per decisions que afecten persones concretes, decideixin elles mateixes”.

I l'Assemblea General, on resideix la sobirania màxima de l'organització, es realitza en el marc d'una/-es Jornada/-es assembleària/-es, que també “té lloc una vegada al mes” de forma itinerant per la geografia catalana. En ella “els temes a tractar es proposen amb anterioritat” i “es pot participar prèviament (...) per xarxa social, així com consultar l'acta amb posterioritat”.

També relacionat amb la participació es troba les eines virtuals, que com acabem de citar consisteix bàsicament en una xarxa social pròpia (<https://cooperativa.ecoxarxes.cat/>) basada en la plataforma web de software lliure N-1 del projecte Lorea, que permet la discussió i elaboració de documents

col·laboratius online; així com el D.S.S. (Decision Support System) que facilita “la participació virtual en la presa de decisions assembleàries” quan hi ha dificultats per a l'assistència presencial, encara que sembla en desús.

CAPÍTOL 6. CONCLUSIONS I DISCUSSIÓ

“[para acabar con el capitalismo] [el cooperativismo] ha de cumplir cuatro condiciones. [1ª] (...) que en cada caso concreto se fundamente en ideas realistas y sensatas, comprendiendo las posibilidades pero también los límites y limitaciones del cooperativismo bajo el capitalismo. [2ª] (...) que haya roto con el economicismo, con la noción burguesa de que el ser humano está determinado por la economía, (...) sin consideración hacia su realidad y necesidades espirituales. [3ª] (...) estar completamente separado del ente estatal y del capital, en particular de las “ayudas” estatales y de los créditos bancarios. [y 4ª] (...) situarse dentro de la estrategia de revolución integral y a su servicio, considerando que será la revolución integral, y el cooperativismo como parte de ella, la que pondrá punto final a la dictadura del capital, esto es, a la dictadura de su promotor y sustentador, el Estado.”

Félix Rodrigo Mora⁴⁴

44 RODRIGO MORA, Félix (2013): *Quiebra Fagor. La ficción del cooperativismo se pone en evidencia*, en <http://esfuerzoy servicio.blogspot.com.es/2013/10/quiebra-fagor-la-ficcion-del.html>

6.1 CONCLUSIONS

Ens havíem plantejat com a objectiu d'aquest treball el de respondre a un parell de qüestions a compte de la relació entre l'economia anarquista i un cooperativisme de caire emancipador com el representat per la C.I.C. Concretament, volíem saber:

- a) cómo respon el model econòmic de la C.I.C. a les preguntes bàsiques de tot sistema econòmic: (1) què produir, (2) cómo fer-ho, i (3) per a qui,
- b) així com també quina relació podem establir entre els valors subjacents al model econòmic de la C.I.C. i els propis de (1) la filosofia anarquista en termes generals i (2) de la seua vessant econòmica en particular.

a) Què, Cómo i Per a Qui

a.1 Quant al **què**, en la C.I.C. no es realitza cap tipus de planificació prèvia i és el lliure criteri dels agents productors el que determina autònomament l'assignació de recursos per a produir béns i serveis; no obstant, en els seus principis queden establerts uns límits al tipus d'activitats permeses (les que no són contràries al model social de la C.I.C., com hem vist en el punt 5.1.a). A més, entre els projectes acceptats s'atorga preferència als que es considera que aporten més al bé comú amb un sistema de bonificacions en el pagament de l'I.V.A. *intern* en funció del tipus d'activitat i de criteris de caràcter polític, de sostenibilitat ecològica i de justícia social.

Tenint en compte que la institució rectora de la política econòmica interna és l'assemblea general i no una instància superior, podem dir que la qüestió del què produir queda en mans d'un mercat lliure amb una lleugera autoregulació per la comunitat cooperativa. Així, aquest seria un punt que a grans trets es correspon amb la proposta mutualista.

a.2 El **cómo** produir queda també a l'elecció dels productors, però en aquest cas també es marquen uns límits que deixen fora les matèries primeres, els mitjans i les tècniques que ataquen els principis de la cooperativa. No hi caben, així, la producció

no respectuosa amb la natura (p.ex. la que genera residus altament contaminants, o la que utilitza llavors modificades genèticament) ni les relacions salarials, desiguals per natura, com tampoc.

De nou podem concloure que el panorama general és el d'un mercat lliure amb certes restriccions autoimposades col·lectivament, i per tant s'engloba també dins de l'òrbita mutualista.

a.3 Pel que respecta al **per a qui** produir, trobem algunes qüestions que suposen un pas més en l'allunyament del sistema capitalista en la construcció d'una alternativa.

Sense arribar a fixar els preus dels productes i serveis oferts, no s'accepten aquells que no es consideren "*justos*", concepte insuficientment definit però que podria reflectir la consideració de que la única forma acceptable d'establir preus en el mercat és l'expressada per la teoria del valor-treball.

A més, en el Sistema Públic Cooperativista, que actualment s'aplica a la Salut i es pretén estendre a l'Educació, hi entra en joc el model mutualista mancomunat, que trenca amb el preu únic d'un servei per a flexibilitzar-lo determinant una quota econòmica mensual variable en funció de la capacitat adquisitiva de la unitat familiar, i es calcula combinant els seus ingressos amb el número de components de la mateixa; en els trams més baixos de renda *per capita*, fins i tot, s'accepta que les aportacions no siguin dineràries sinó en forma d'hores de col·laboració en alguna de les tasques d'interès comú. Aquesta aplicació del principi de "*de cadascú segons les seues possibilitats*" suposa un primer element de superació del mutualisme per un camí en direcció a un sistema de tipus col·lectivista.

Considerant conjuntament tots tres aspectes, podem concloure que el sistema econòmic que construeix la C.I.C. té importants similituds amb el mutualisme, com la competició en el mercat, el rebuig de preus *injustos* hipotèticament segons la teoria del valor-treball i l'abolició del règim assalariat (els productors són autònoms o s'associen en estructures autogestionades amb relacions horitzontals). No pot obviar-se, però, que conté també un element propi del col·lectivisme, cas del procediment d'establiment de preus en el sistema públic cooperativista en funció de

la capacitat adquisitiva, paradoxalment denominat model *mutualista* mancomunat.

b) Correspondència amb els valors de la filosofia anarquista i la seua vessant econòmica

b.1 Més enllà dels paral·lelismes concrets amb els models econòmics clàssics del pensament socialista llibertari, podem escorcollar si els valors subjacents a la proposta econòmica de la C.I.C. es situen dins de l'àmbit d'aquesta filosofia, tant en el pla genèric, que hem repassat en el punt 2.4, com en el específic de l'economia exposats en el 2.5.

Si parlem del valor suprem, la llibertat, es compleixen clarament els principis que se'n deriven, atès que l'entrada és lliure; els projectes tenen total autonomia dins dels principis generals de la cooperativa i l'associació a algun d'ells sempre és voluntària; no hi ha cap autoritat ni instància que suplante la sobirania popular expressada en l'assemblea; i es defèn la legitimitat de la desobediència a lleis injustes.

L'equitat és també, com hem vist, un tret que es troba en la consideració política dels qui formen part de la C.I.C. amb la seua estructura de poder horitzontal i descentralitzada que no admet discriminacions basades en les seues característiques personals.

Pel que fa referència a l'àmbit de la solidaritat, queda clar l'assumpció dels principis de cooperació i suport mutu en la mateixa essència de la C.I.C., que naix per a mostrar que són suficients per a cobrir les necessitats bàsiques de les persones sense haver de recórrer a la dependència de l'estat i del poder econòmic.

I quant a la implicació, la pròpia existència d'aquest moviment cooperatiu construït amb el treball majoritàriament voluntari dels activistes mostra l'actitud d'enfrontar la realitat social en que estem immersos de manera proactiva, sense esperar la concessió de drets per part de l'estat o altres instàncies, sinó tractant d'aconseguir-los per la via de l'acció directa i de l'apoderament col·lectiu amb la construcció de l'alternativa socioeconòmica desitjada.

El grau de correspondència per tant amb el sistema de valors de la filosofia anarquista és molt alt.

b.2 Passant al pla econòmic, en el punt 2.4 hem establert tres principis fonamentals per a que un model poguera ser situat en el camp del socialisme llibertari.

Un d'ells és la propietat col·lectiva dels mitjans de producció, condició de la qual la situació de la C.I.C. és encara bastant llunyana, malgrat que és un dels seus objectius declarats. A hores d'ara la cooperativa posseïx en els seus diversos P.A.I.C. els drets d'ús (sigui en règim de lloguer o de cessió d'ús) d'uns quants béns mobles e immobles que formen part del seu patrimoni col·lectiu per tant, però aquest és clarament insuficient per a la gran quantitat de socis autònoms / projectes productius que té ara mateix, propera al millar. L'actual campanya de recaptació de fons per a la compra de l'immoble que alberga AureaSocial pot ser un avanç en aquest punt.

L'autogestió, en canvi, és una pràctica profundament desenvolupada en la cooperativa, tant en la seua vessant d'autonomia dels projectes que la integren com en la de la seua gestió democràtica, fins i tot acceptant la participació de qualsevol persona interessada en fer-ho.

El tercer element a que fèiem referència, el rebuig al treball assalariat, és també respectat en gran mesura dins de la C.I.C., i aquest règim laboral queda restringit a uns pocs casos excepcionals en que per alguna circumstància personal el *treballador* així ho demana.

Mereix també menció el fet que entre els serveis oferts pel conglomerat cooperatiu hi ha el finançament (que s'atorga a projectes tant propis com externs a la C.I.C. sempre que complisquen els seus principis i s'entenguen d'utilitat social) sense interessos i amb el cost mínim per a cobrir els gastos d'administració, tal i com va proposar el mutualisme de Proudhon amb el seu *Banc del Poble*.

6.2 DISCUSIÓ

Les conclusions a que acabem d'arribar ens diuen que el projecte de la C.I.C. conté

una proposta de sistema socioeconòmic amb una intenció declarada d'acord amb l'univers de l'anarquisme, i en la seua materialització s'estan donant importants passos en aquesta línia, encara que algun aspecte com és la propietat dels mitjans de producció es troba encara en una situació notablement deficient.

Concretament, hem vist que la major part dels elements analitzats tenen una correspondència clara amb el model mutualista, que representa l'escaló inferior dels tres models econòmics clàssics dins del socialisme llibertari, en el sentit que suposa un menor allunyament del punt de partida capitalista, atès que accepta el lliure mercat com a mecanisme de determinació de la producció, i per tant és el que troba millor acomodament en la seua legalitat, en la que està inserida la figura jurídica cooperativa. Probablement això mateix siga una de les raons per les que l'opció mutualista va ser massivament rebutjada pel moviment anarquista i substituïda en les seues preferències pels models que anaven ocupant graons superiors.

Aquesta forma de construcció del sistema econòmic per la via pacífica de la transformació gradual pot ser considerada com una actitud *poc ambiciosa* des de les posicions més radicals del socialisme llibertari, però no han sigut pocs anarquistes els qui han defensat la progressivitat com a procediment necessari degut a que, com hem tractat de fer palès al llarg del treball, un sistema econòmic comporta i requereix també d'un sistema de valors coherent en el que sustentar-se. Conseqüentment, per a l'aplicació d'un nou model econòmic cal prèviament l'assumpció d'una mentalitat també nova, cosa que no arriba de la nit al dia per molt que de matinada tinga lloc la presa del Palau d'Hivern. Daniel Guérin expressa perfectament aquest raonament recopilant les aportacions d'alguns dels teòrics més importants de l'economia anarquista:

“únicamente cuando se inicie la era de la abundancia, y no antes, podrán las normas "burguesas" de remuneración dejar su lugar a otras específicamente "comunistas" (...) Malatesta reconocía que el comunismo sólo era inmediatamente realizable en sectores muy restringidos y que, "para el resto", sería necesario aceptar "transitoriamente" el colectivismo.

"Para llevar el comunismo a la práctica, es preciso que los miembros de la sociedad lleguen a una gran madurez moral, adquieran un elevado y profundo sentimiento de solidaridad que el impulso revolucionario quizá no baste para crear, sobre todo en

los primeros tiempos, en que se darán condiciones materiales poco favorables para tal evolución."

(...) A juicio de [Diego Abad de] Santillán, el sistema capitalista no ha preparado a los seres humanos para tal forma de vida: en lugar de fomentar los instintos sociales, el sentido de solidaridad, tiende a prohibir y castigar estos sentimientos con todos los recursos de que dispone.

(...) Es dudoso, afirmará, que una revolución nos conduzca inmediatamente a la realización de nuestro ideal anarcocomunista. La consigna colectivista de "a cada uno el producto de su trabajo", respondería mejor que el comunismo a las exigencias de la vida real durante la primera fase de un período revolucionario (...). Las formas económicas que se ensayaran marcarían, a lo sumo, una gradual evolución hacia el comunismo. (...). Mutualismo, colectivismo y comunismo no son sino distintos medios tendientes a un mismo fin"⁴⁵

6.3 ALTRES REFLEXIONS

Més enllà de les preguntes que motivaren la realització d'aquest estudi i han conformat els seus objectius, al llarg del treball hem anat fent referència a altres qüestions relacionades directament o de manera més tangencial, de les que també poden derivar-se algunes reflexions.

En el repàs històric a les iniciatives d'autogestió hem fet notar que amb l'inici del mil·lenni sembla estar succeint un creixement del cooperativisme entès com a valor o principi de funcionament, més que com a utilització de la forma jurídica cooperativa per a millorar les condicions de vida de la classe treballadora. Aquest auge del valor de la cooperació autogestionària en la societat civil s'estaria materialitzant en multitud de moviments i activitats d'intercanvi fora del concepte convencional de transacció comercial, com són les pròpies cooperatives integrals⁴⁶, els bancs de temps i les comunitats d'intercanvi, el consum col·laboratiu, el

45 GUÉRIN, Daniel: *L'Anarchisme De la doctrine à l'action*, (pp.79-80 de la traducció *El Anarquismo*, Eds. Anarres, Buenos Aires, disponible en <http://www.librosdeanarres.com.ar/el-anarquismo>)

46 Hi ha un grapat de "rèpliques" de la C.I.C. acabades de constituir-se o en procés de fer-ho en diversos llocs de la península ibèrica i també més enllà. Pot consultar-se una relació en <http://cooperativa.cat/xarxa-territorial-2/altres-iniciatives-de-cooperatives-integrals/>

programari lliure, el *crowdfunding* o micromecenatge, el *bookcrossing* (abandonament anònim de llibres en espais públics per a que siguin aprofitats per altres), el *couchsurfing* (cessió desinteressada d'allotjament), com també en la recuperació autogestionària de fàbriques en fallida o abandonades en els diferents episodis de crisi locals, com l'argentina de 2001, o la mundial iniciada en 2008.

A més, entre aquests i altres moviments socials de diferents àmbits amb una filosofia anticapitalista (educació lliure, aprenentatge col·lectiu, ecologisme, sobirania alimentària, drets humans) aparentment s'hi està produint un important procés d'enxarxament que podria obeir bàsicament a circumstàncies trivials o de tipus conjuntural com la pura utilitat de la cooperació per a la supervivència particular de cada un d'ells, o potser reflectir un augment de la consciència de formar part d'un únic moviment general de fons que comparteix uns valors diferents o fins i tot oposats als hegemònics i que amb el seu desenvolupament podria arribar a integrar tot un sistema socioeconòmic alternatiu.

De qualsevol forma, la C.I.C. respon en gran part a aquests dos factors, però suposa en sí mateixa una iniciativa ambiciosa en el seus objectius i novedosa en la seua formulació estratègica: participar del lliure mercat capitalista com a inevitable entorn fins a integrar a l'interior de la bombolla creada sota la figura legal cooperativa (i en certa mesura protegida de l'estat i les institucions financeres per ella) suficients recursos per a satisfer les necessitats bàsiques de les persones amb intercanvis interns regits per mecanismes autogestionats, moment en que la microsocietat creada podrà ser autònoma.

El camí recorregut fins ara, encara que curt, pareixen apuntar que la C.I.C. podria en bona mesura complir els seus objectius, amb un abast limitat almenys. Si en les actuals condicions aquest procés és suficient per a produir l'expansió o contagi social generals i que un sistema cooperativista pugui substituir enterament al capitalista és una qüestió que desborda les possibilitats d'aquest treball; sí que voldria, no obstant, apuntar l'opinió al respecte d'alguns autors, com l'expressada per l'historiador i filòsof polític Félix Rodrigo Mora en la cita que encapçala el capítol, o la de la politòloga i activista Anna Peñalver⁴⁷, a la que ja hem recorregut en diverses

47 PEÑALVER, Ana: op.cit. p.34

ocasions:

“La finalitat última del cooperativisme almenys a nivell teòric i llevat dels intents del capitalisme d'utilitzar-lo per a evitar la revolució, sempre ha anat més enllà d'una simple millora dins del sistema, i s'ha buscat reemplaçar el capitalisme, basat en la competició entre individus, empreses i nacions i l'organització jeràrquica de la producció, per un sistema basat en la cooperació i l'assemblearisme.

(...) la pregunta (...) és si realment una transformació gradual és possible sense desenvolupar, paral·lelament, una lluita política que haurà de culminar (...) en la recuperació dels mitjans de producció en el seu conjunt per part de les classes treballadores.”

...pregunta a la que la pròpia Peñalver ens dona una resposta:

“un cooperativisme vinculat a les lluites revolucionàries és l'únic que pot escapar a les il·lusions d'una possible millora de les condicions de vida sense subvertir el sistema”

Al seu favor podríem pensar en el context previ al succés més important de la història del capitalisme en que va produir-se temporalment una emancipació real de la classe treballadora respecte de la dominació econòmica burgesa, siga directa o emmascarada amb sistemes polítics pseudodemocràtics, i/o del sotmetiment a la classe dirigent en el cas dels sistemes autoritaris. Estem parlant com hem vist anteriorment de la coneguda com Revolució Espanyola de 1936, que va ser precedida durant bona part del primer terç de segle d'una intensa labor de conscienciació per part dels sindicats de classe, com també pel desenvolupament de corrents educatives renovadores, com la de l'Escola Moderna de Ferrer i Guàrdia, i allunyades de la mentalitat conservadora i de submissió del model d'ensenyament tradicional.

Per a finalitzar, entenc oportú assenyalar que aquest treball, que està basat metodològicament en l'anàlisi documental i una tècnica qualitativa com és l'observació participant, reflecteix majorment el model teòric i els aspectes intencionals del seu objecte d'estudi, i per a un major aprofundiment requeriria d'un disseny empíric més atent a les qüestions factuais i, probablement, quantitatives del mateix.